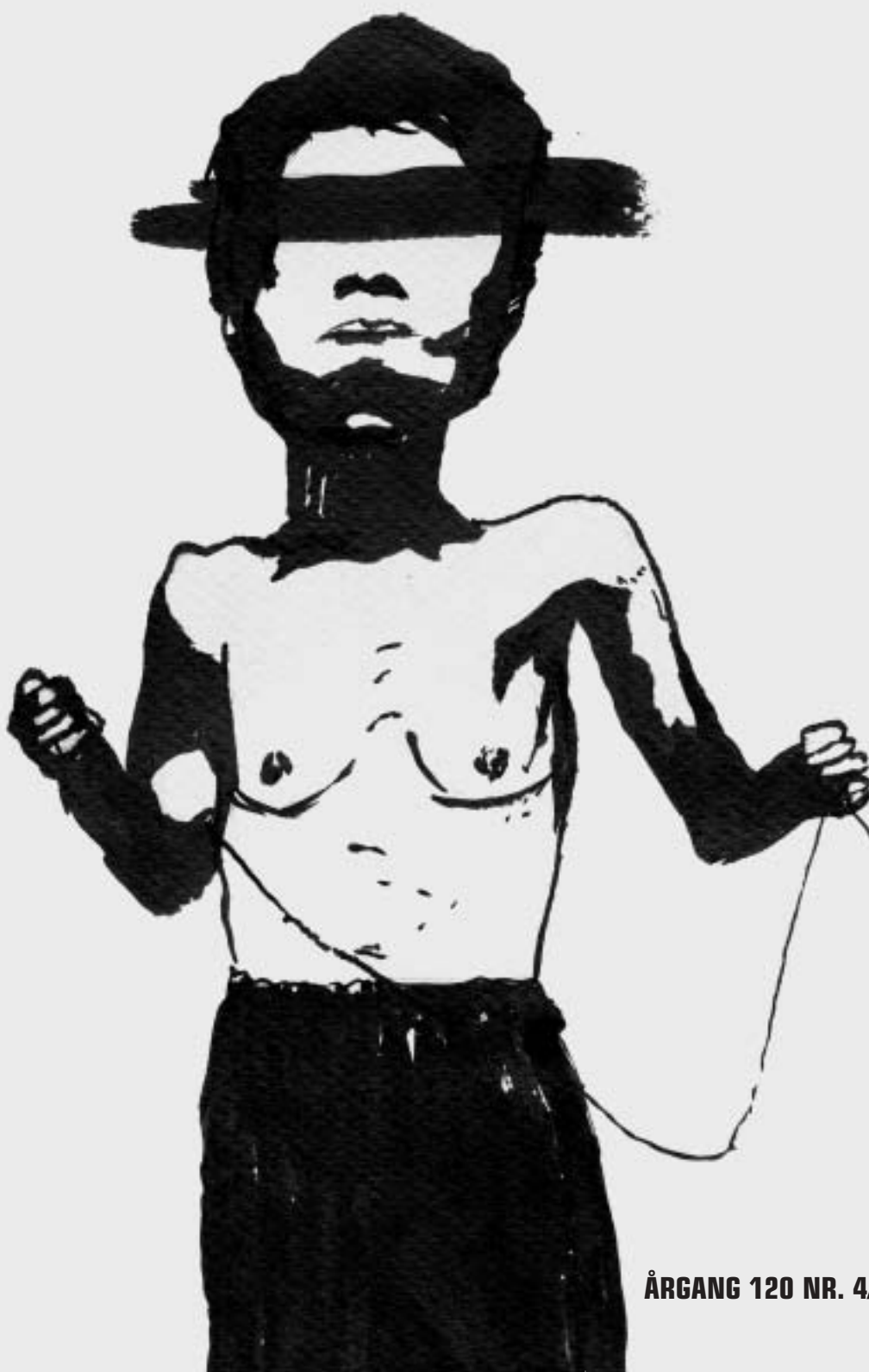

KØN, KULTUR & POLITIK

KVINDEN & SAMFUNDET &

TEMA:

Kvinder og sundhed

kvinder i ulande

vold mod kvinder

overgangsalder

kvinders sygelighed

køn og psykisk arbejdsmiljø

DEBAT:

Køn og strukturreform

ÅRGANG 120 NR. 4/5 SEPTEMBER/DECEMBER 2004

Kære læser

Kvinder og Sundhed er tema for dette dobbeltnummer af *Kvinden & Samfundet*, der kommer vidt omkring. Vi starter hos kvinder i udviklingslandene, der alt for ofte dør af noget så almindeligt og livsbekræftende som graviditet og fødsel. Du kan læse om kampagnen *Red Kvindeliv* (s. 7), der lanceres d. 14. oktober, og som har til formål at få danskerne og politikerne til at gøre en ekstra indsats på området. Desuden fortæller Hanne-Vibeke Holst om sin nye bog, der lanceres i forbindelse med kampagnen og giver stemme til stærke kvinder fra forskellige ulande (s. 4-6).

Herefter sætter vi fokus på danske kvinders sundhed. Først med to artikler om voldsramte kvinder (s. 8-11). Den ene prøver at afdække, hvilken betydning volden tillægges i samværssager. Den anden artikel efterlyser flere ressourcer, der kan hjælpe både voldsudøvere og ofre for vold.

Temaet om kvinder og sundhed fortsætter med en indføring i overgangsalderen og fordele og ulemper ved hormonbehandling (s. 12-15). Herefter sætter vi fokus på kvinders sygelighed, hvor en skribent kritiserer, at mange kvinder udstødes af arbejdslivet og samfundet pga. modediagnoser

og førtidspension (s. 16-18). Temaet slutter med et indlæg om kvinder, køn og psykisk arbejdsliv. Her er pointen, at vi i nogle tilfælde skal gøre forskel på kønnene for at sikre dem lige arbejdsvilkår (s. 19-21).

Efterårsnummeret af *Kvinden & Samfundet* byder også på en tiltrængt debat om ligestillingsperspektiver i forbindelse med strukturreformen (s. 22-24). Desuden fortæller den nye Social- og Ligestillingsminister om sine prioriteringer på ligestillingsområdet (s.25). Vi slutter af med en enkelt anmeldelse (s. 27), diverse opslag (s. 29) og en kritik af udenrigsministeriets hjemmeside, hvor man skal lede længe efter dokumenter om Danmarks internationale ligestillingsarbejde (s. 26). I portrætserien kan du møde Buffy Lundgren fra Aalborg-kredsen, som er ny i Dansk Kvinde-samfunds Styrelse (s. 30-31).

God læselyst!

Signe Møller Jørgensen
Redaktør

Dette blad er sponsoreret af

TUBORGFONDET

Dansk Kvindesamfund arbejder for fuld ligestilling af og ligeværd for kvinder og mænd, så de på lige vilkår kan gøre deres indsats i hjem, erhverv og det offentlige liv

KVINDEN & SAMFUNDET

September / december (dobbeltnummer), 2004. 120. årgang

www.kvindenogsamfundet.dk

Udgiver: Dansk Kvindesamfund, Niels Hemmingsensgade 10, 3, 1153 Kbh. K. Tlf. og fax: 33 15 78 37

Internet: www.kvindesamfund.dk. E-mailadresse: danskkvindesamf@email.dk

Medlemskab af Dansk Kvindesamfund inkl. abonnement på *Kvinden & Samfundet* koster 450 kr. / år, studerende 300 kr. / år

Abonnement og gaveabonnement på *Kvinden & Samfundet* (uden medlemskab af foreningen) koster 250 kr. / år

Udgivet med støtte fra Tuborgfondet og Hulda Pedersens Legat

Redaktør (ansvarshavende): Signe Møller Jørgensen

Redaktøren forbeholder sig ret til at forkorte og redigere i indsendte indlæg

Kvinden & Samfundet udkommer i ordinær udgave 4 gange årligt: februar, juni, september og december

Desuden udkommer et landsmødenummer i april. Næste nummer udkommer i februar 2005. Vejledende deadline er 10. januar 2005. Indlæg kan sendes som vedhæftet fil eller på diskette til Signe Møller Jørgensen, Vardegade 3, 1 th., 2100 København Ø, signemj@webspeed.dk. Eller ring på 3555 4552 / 6177 6744

Annoncer optages efter aftale

Design og layout: Erhard & Møller

Foto: Billederne s. 5 og 6 er venligst udlånt af Gyldendal / Merete Borre. Foto s.7: Credits & Copyright: Liz Gilbert, on behalf of the David and Lucile Packard Foundation. Foto s. 12 er udlånt af Christine Felding. Foto s. 25 er venligst udlånt af Socialministeriet. Foto s. 26: Credits & Copyright: Raghu Rai, on behalf of the David and Lucile Packard Foundation. Foto s.31 er udlånt af Buffy Lundgren

Repro og tryk: Reklameholdet, Jylland - Filipsen, Hyrdestræde 1A, 2. sal., 6000 Kolding, www.filipsen.com

ISSN: 0106-5084. Trykkes i 1400 eksemplarer

Bladets leder udtrykker Dansk Kvindesamfunds holdninger. Øvrige artikler i bladet er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med foreningens synspunkter

Forsideillustration: Christine Høst er forsidekunstner til september / decembernummeret af *Kvinden & Samfundet*

KVINDEN & SAMFUNDET & INDHOLD

TEMA:	
Kvinder og sundhed	
Vreden som drivkraft <i>Af Signe Møller Jørgensen</i>	4
Kampagnen <i>Red Kvindeliv</i>	7
Hustruvold og samværssager <i>Af Jakob Sundbøl Larsen</i>	8
Flere ressourcer til en målrettet indsats mod vold <i>Af Lea Holst Spenceley</i>	11
Indføring i overgangsalderen <i>Af Christine Felding</i>	12
Kvinders sygelighed <i>Af Lise Ehlers</i>	16
Fra diskrimination til kønssensitivitet <i>Af Karen Albertsen og Annick Guichard</i>	19
DEBAT:	
Køn og strukturreform	
Strukturreformen sætter køn på dagsordenen <i>Af Ann-Dorte Christensen</i>	22
Kønsblind strukturreform <i>Af Tinne Stubbe Østergaard</i>	24
Vi skal have mændene med <i>Af Eva Kjer Hansen</i>	25
Udenrigspolitik uden ligestilling ? <i>Af Tinne Stubbe Østergaard</i>	26
ANMELDELSER	27

DANSK KVINDESAMFUND	28
Nekrolog og opslag	29
Portrætserie: Buffy Lundgren <i>Af Signe Møller Jørgensen</i>	30
Leder <i>Af Karen Hallberg</i>	32

Vreden som drivkraft

Da jeg blev vred, er titlen på en ny bog af forfatteren Hanne-Vibeke Holst, hvor kvinder fra Uganda, Nicaragua, Rusland, Egypten og Vietnam fortæller deres livshistorie. Fælles for kvinderne er, at de har haft styrke til at kæmpe imod de traditionelle kønsroller. Her fortæller forfatteren om bogen, som hun håber, vil være med til at råbe læserne og politikerne op

Af Signe Møller Jørgensen

En afrikansk kvinde, som Hanne-Vibeke mødte i januar 2000, satte det hele i gang. Hun var leder af et informationscenter for teenagere, hvor hun bl.a. lærte pigerne at sige nej til sex og nej til sex uden kondom.

"Det var første gang jeg bad en kvinde i et udviklingsland fortælle mig sin livshistorie. Og hun fik mig til at tænke på at lave et projekt, som lagde et nyt fokus på kvinder i ulandene. I stedet for de altid fremstår som svage og underprivilegerede, vil jeg gerne fokusere på dem, der har resourcer, og som bruger dem."

I de følgende år har Hanne-Vibeke mødt yderligere 14 kvinder, hvoraf de fleste er en form for rollemodeller om end på forskellige niveauer. Alle kvinderne har gjort en forskel inden for nærområdet eller på et højere plan fx inden for retsvæsen og politik.

"Det er typiske kvindeskæbner om, hvordan man bliver kvinde. Jeg sagde bare; begynd med din barndom, fortæl om dit liv, og så snakkede de løs. Det særlige ved bogen er, at kvinderne for en gangs skyld får lov til at tale ud om deres hverdagsliv og glæder og sorger. Der er efterhånden en større mediedækning af problemerne i ulandene, men det er i sagens natur som regel meget overfladisk."

Kampen for retfærdighed

Bogen er fyldt med glæde og optimisme pga. de spændende fortællinger

om kvindernes personlige kamp for retfærdighed. Men bag kvindernes livskraft, mod og latter ligger en vrede, som er drivkraften i den enkeltes kamp for frihed og retfærdighed.

"Jeg opdagede, da jeg skrev interviewene igennem, at de alle sammen på et eller tidspunkt nævner, at dér blev de vrede. Allerede som små piger har de været vrede over, at de ikke måtte komme i skole, eller at deres brødre skulle bestemme over dem. Typisk det med skolegangen har været deres første kamp. Og jeg synes det er fascinerende, at små piger på 5-6 år intuitivt ved, at de *skal* i skole. Så det er altså vreden over denne modgang, som har været brandstof fra starten. Senere er det vreden over den uretfærdighed, som de stadig møder, og vreden på vegne af andre undertrykte kvinder, som holder dem i gang."

Kvinderne udtrykker også lede ved den udbredte korruption, der er et kæmpe problem over hele verden. Og flere af kvinderne siger fra overfor magthaverne.

"En af dem, Juana Mendez, er en nicaraguansk dommer, der har buret den tidligere præsident Aleman inde for korruption, hvilket er en sensation. Hun er nok den af kvinderne, som lever det mest risikable liv, hun er omgivet af 6 bevæbnede vagter. En af de andre kvinder, Winnie Byanyima, er en kontroversiel politiker fra

Uganda, som kalder ledende politikere for korrupte hyklere. Hun er den eneste parlamentariker, der tør udfordre den ugandiske præsident, som hun anklager for at være udemokratisk."

Også aids- og hiv problematikken er et kæmpe problem, der forbitrer kvinderne.

"Mændene i Afrika opfører sig meget uansvarligt og gider generelt ikke bruge kondom. Det er kvinderne virkelig trætte af! Et overtal af unge piger er smittede, men problemet er, at de simpelthen ikke bliver regnet for noget. En mand kan gøre, hvad han vil med en pige."

Den konstruktive vrede

Denne ulighed mellem kønnene gør Hanne-Vibeke vred, og indignationen er også drivkraften bag hendes engagement i ulandskvinders vilkår. Bogens titel, *Da jeg blev vred*, henviser til både kvinderne og hende selv.

"Jamen jeg bliver så vred! Jeg bliver enormt rasende og virkelig opbragt og klar til at kvæle visse mænd med mine egne hænder! Den mest påtrængende følelse hos mig i mødet med kvinderne var indignation over, at det skal være så uretfærdigt. Fx når jeg sidder med en hiv-ramt kvinde, Lilian Mwerekko, hvor den afdøde mands familie vil slå hende ihjel, fordi de mener, det nok er hendes skyld, han er død. Familien vil slet ikke høre

tale om, at det kunne være *ham*, der har smittet *hende*. Logikken er altid, at det er kvindens skyld, samtidig med hun bliver udsat for voldelige overgreb, krænkelser og uretfærdighed."

Kvinderne bruger vreden som en dynamo, der skaber forandring og optimisme.

"Jeg blev altid meget oplivet af at møde de her kvinder, fordi de er fulde af livsglæde og livsmod. Fx tror den hiv-smittede Lillian Mwereko på et langt liv. Hun vil være politiker og på universitetet. Kvinderne kæmper for deres børn og for de andre svage i samfundet. Vreden udelukker ikke andre følelser. At få afleveret vreden på rette sted er måske faktisk forudsætningen for at blive rigtig handlekraftig og glad!"

Hanne-Vibeke efterlyser den konstruktive vrede hos danske kvinder, som hun gjorde i bogen *Min mesters migræne* (2000). Hun beklager, at vi i Danmark er mere tilbøjelige til at privatisere vreden eller kanalisere den over i andre følelser som fx depression, utilfredshed eller sorg.

"Jeg kan simpelthen ikke forstå, at vi ikke er mere vrede! Eller at mænd ikke er mere vrede over at være medansvarlige for den enorme globale krænkelse, som kvinder dagligt udsættes for. For mig svarer det til, at man er hvid i Sydafrika under Apartheid og synes, det er okay. Og den dér med, at de ikke forstår det, den køber jeg ikke! Der er blevet skrevet og råbt og skreget om det her i 100 år. Men de vil ikke erkende deres egen maskuline praksis, og det bliver de nødt til, hvis der skal ske en varig forandring. De kan ikke blive ved med at sige, 'vi ikke er et køn'."

Kvinder i verden er ens

Hanne-Vibeke oplevede en umiddelbar identifikation med kvinderne fra

Lillian Mwereko fra Uganda (nr. 2 fra venstre) med vennerne i landsbyen. Hun er hiv-ramt, men fuld af livsmod og tror på et langt liv.

ulandene.

"De behøvede ikke at forklare, hvad de mente, fordi jeg genkendte situationerne og problemerne fra mit eget liv. En af mine store erfaringer er, at kvinder overalt i verden ligner hinanden. Alle lider under den maskuline dominans. I Danmark har vi det selvfølgelig langt bedre, vi har jo formel ligestilling, og begge køn nyder en ret høj grad af frihed. Men vi er jo også underlagt en patriarkalsk struktur, som gør, at vi hele tiden kæmper imod en kulturel rangorden, der placerer os som det andet køn. Under overfladen har vi masser af vold og incest, men i en mindre målestok, og derfor ser vi det ikke så tydeligt."

Hun håber, at bogen kan give danske kvinder et nyt syn på kvinder i udviklingslandene.

"Identifikationen er vigtig, så vi kan forstå, hvilke urimelige vilkår kvinderne lever under og ikke mindst betragte dem, som ligeværdige individer. Det er altså ikke nogen hotten-

totter, der kravler rundt i træerne! Den fordøm vil jeg gerne gøre op med. Det er personligheder som os, der tænker, føler og reflekterer."

Politisk mission

Som goodwill ambassadør for FN's Befolkningsfond (UNFPA) har Hanne-Vibeke gennem flere år arbejdet på at sprede viden om kvinder i ulande. Desuden lanceres *Da jeg blev vred* i forbindelse med kampagnen "Red kvindeliv", som UNFPA og Sex & Samfund står bag (se s. 7). Formålet er at få råbt både almindelige danskere og politikerne op.

"For det første vil jeg gerne nå ud til den almindelige læser med bogen, og få sat ansigt på de mennesker, der har brug for støtte. Forhåbentligt bliver folk grebet så meget, at man ikke kan forsvare, at u-landsbistanden bliver yderligere beskåret. Alle beregninger viser, at hvis den 3. verden skal udvikle sig, så skal der investeres i kvinders menneskerettigheder og de såkaldte reproduktive rettig-

Hanne-Vibeke Holst møder nicaraguanske Gemma, der er studerende.

heder, dvs. alt der har med underlivet og forplantning at gøre."

Hanne-Vibeke efterlyser mere konkret handling hos de ansvarlige politikere.

"Når de store deklamationer skal skrives og handlingsplaner fastlægges, er der jo ingen ende på, hvad (mandlige) ledere omkring i verden ikke vil gøre for at sikre kvinders vilkår. Kvinders ligestilling er punkt 3 i FN's Millennium Goals for 2015. Men når man går tallene efter, så kan man se, at de vestlige lande stadig skylder mindst 161 milliarder kr. til sundhedsydelse i forbindelse med prævention, graviditet og fødsel! Det synes jeg ærlig talt, vi skal blive vrede over og sige; 'hvad er meningen? Vi vil ikke finde os i, at det område hele tiden bliver nedprioriteret!'"

Den stolte feminist

Opgøret med de traditionelle kønsroller har været et konstant emne i Hanne-Vibeke Holsts forfatterskab.

"Du kan allerede se motivet i min for-

fatterdebut fra 1980, en letlæsningsbog for unge, og der var jeg kun 21 år. Mine kvindelige hovedpersoner har altid haft det dér oprørske med at kæmpe for deres integritet og frihed. Louise-trilogien (ungdomsbøger 1985-1990, samlet udgave 2002) handler jo også om, at Louise ikke vil defineres via kærligheden, altså ikke ved at *være*, men ved det hun *gjorde*. Det karakteristiske ved de kvinder, jeg har interviewet til den nye bog, er på samme måde, at de er handlende, i stedet for bare at være. Og på samme måde har det været *min* stærke side. Jeg har aldrig været god til at være kvinde i klassisk forstand, jeg er meget bedre til det produktive, dynamiske og udadrettede."

Opdagelsen af kønnes hierarki i familien og i samfundet var en milepæl for Hanne-Vibeke Holst.

"Da jeg blev 11-13 år begyndte jeg at undre mig over, hvorfor far altid skulle bestemme og have det sidste ord. Og der gik en prås op for mig, hvor jeg pludselig så den orden, som køn-

nene er underlagt. Siden dengang har jeg haft kællingesplinten i øjet, som jeg siger: Jeg ser samfundet igennem et kønspolitisk filter. Også fordi tingene jo så endelig går op; 'Nå, det er derfor!'"

Hanne-Vibeke understreger, at hun selvfølgelig ikke hader mænd, hvilket feminister ofte beskyldes for. Heller ikke de kvinder, hun har interviewet, er mandehadere.

"De har børn og er glade for mænd. Men mange har sørget for at alliere sig med gode mænd, der kan se det uretfærdige i ordenen mellem kønne. For flere af de stærkeste kvinder viser det sig, at det typisk er fædrene, som har indgydt kvinderne selvtillid og opfordret dem til ikke at finde sig i forskelsbehandling. Mødrene, derimod, har ofte ydet mere modstand, fordi de har været bange for, hvordan en pige, som sagde mændene imod, skulle klare sig."

I en tid, hvor flere politikere og kunstnere, der arbejder med køn, tager afstand fra feminismen, lægger Hanne-Vibeke ikke fingrene imellem, når hun skal sætte ord på sit kønspolitiske engagement og det endelige mål.

"Du kan eddermame tro, jeg er feminist! Jeg anser det som en hædersbetegnelse! Og i det ligger der jo helt objektivt, at jeg ønsker patriarkatet opløst. Ikke fordi jeg hader mænd, men en feminist, er en der ikke accepterer, at der er en rangorden mellem de to køn. Alt hvad jeg ser og oplever, bestyrker mig i, at jeg er og må være feminist! "

Da jeg blev vred *udkommer på Gyldendals Forlag d.14. oktober*

Red Kvindeliv

Den 14. oktober i år lancerer Foreningen Sex & Samfund og FN's Befolkningsfond (UNFPA) oplysnings- og indsamlingskampagnen *Red Kvindeliv*. Kampagnen sætter fokus på kvinders rettigheder og sundhed i udviklingslandene.

Anledningen er 10-året for FN's Befolkingskonference. I 1994 skrev 179 lande under på et 20-årigt handlingsprogram for, hvordan vi kan reducere mødre dødeligheden og forbedre kvinders sundhed som et led i fattigdomsbekæmpelsen i verden. Der blev også afsat penge til området, men her halvvejs i forløbet er vi meget langt fra at opfylde målene.

En opgørelse for perioden 1996-2001 viser, at den vestlige verdens regeringer skylder DKK 161,57 milliarder til

sundhedsydelse i forbindelse med prævention, graviditet og fødsel.

Beløbet kunne have forebygget:

- 268.450.000 uønskede graviditeter
- 113.600.000 aborter
- 7.200.000 spædbørns død
- 733.000 dødsfald v/ graviditet

Hvis du vil være med til at sikre, at kvinder i ulandene ikke dør unødvendigt, kan du støtte kampagnen *Red Kvindeliv* på to måder:

- Du kan underskrive en opfordring til Folketinget om at kæmpe for en styrket international indsats for kvinders sundhed og rettigheder (se nedenfor).
- Det er også muligt at give et økonomisk bidrag, der går til de organisationers internationale arbejde på området.

Læs meget mere om kampagnen på www.redkvindeliv.dk. Men først fra den 14. oktober!

Opfordring til Folketinget

Red Kvindeliv!

- Hvert minut dør en kvinde i forbindelse med graviditet eller fødsel
- Hver dag smittes ca. 7.000 kvinder med hiv
- Hvert år mangler 200 millioner kvinder effektive præventionsmuligheder

Det er den virkelighed, som kvinder i udviklingslandene lever i.

I vores del af verden har vi seksualundervisning, adgang til prævention og mulighed for jordemoderundersøgelser og lægehjælp. Derfor er risikoen for at dø i forbindelse med graviditet og fødsel næsten lig nul.

I udviklingslandene mister tusindvis af kvinder hver dag livet, selvom vi ved, hvad der skal til for at redde dem. Det er unødvendigt og uetisk, at kvinder dør af noget så livsbekræft-

tende som en fødsel, når det nemt kan forhindres.

Enhver kvinde skal have ret til selv at bestemme, hvor mange børn hun vil have, og hvornår hun vil have dem. Enhver kvinde skal have mulighed for at beskytte sig mod kønssygdomme og uønskede graviditeter. Uden risiko for at dø og ligegyldigt hvor i verden hun bor.

Det kræver ikke ny videnskab at hjælpe. Men det kræver vilje.

179 af verdens lande, inklusiv Danmark, har forpligtet sig til at nedbringe mødre dødeligheden og til at forbedre kvinders sundhed inden år 2015. De vestlige lande mangler stadig at betale over halvdelen af, hvad de har forpligtet sig til. Og det koster kvindeliv hver dag.

Jeg opfordrer hermed det danske Folketing til at gå forrest i kampen for at redde kvindeliv. Danmark skal prioritere kvinders sundhed højere i bistandspolitikken og sørge for, at der internationalt lægges meget mere pres på de lande, som ikke betaler, hvad de skylder. Kvinders sundhed og rettigheder skal sættes øverst på den internationale dagsorden.

Der skal handles nu. Det skylder vi de millioner af kvinder verden over, som hver dag mangler de muligheder, vi selv tager for givet!

Gå ind på www.redkvindeliv.dk fra d. 14. oktober for at tilslutte dig denne opfordring!

Hustruvold og samværssager

Når kæresten eller ægtefolk går fra hinanden, sker det til tider, at de har nået at få børn sammen. Det sker også jævnligt, at de ikke kan blive enige om, hvor meget de hver især skal se børnene. Så går de til Statsamtet, der årligt træffer 10.000 afgørelser i samværssager. Jakob Larsen kritiserer i denne artikel, at Statsamtet ikke tillægger hustruvold nogen betydning i sagsbehandlingen

Af Jakob Sundbøl Larsen

I samværssager har den ene forælder (som regel faderen) forbløffende ofte været voldelig overfor den anden forælder (én undersøgelse sætter tallet så højt som 17 %). Det er også ret ofte, faktisk stort set altid, at børnene har overværet det. Nu kunne man så tro, at Statsamtet opfattede hustruvolden som betydningsfuld for afgørelserne om samvær. Men det gør de ikke, og derfor bliver afgørelserne tit nedværdigende for både kvinderne og børnene.

For to år siden interviewede jeg fire kvinder, som tidligere havde været voldsramte. Her vil jeg kun omtale de to; Susanne og Nadja. Jeg interviewede dem i forbindelse med mit speciale (1). Det, som interesserede mig, var, hvordan volden blev opfattet af kvinderne selv og af de forskellige institutioner, som de var i berøring med.

Til min store undren spillede *Statsamtet* en stor rolle i kvindernes historier. Dengang vidste jeg ikke, hvad Statsamtet var, men kvinderne var meget vidende (og overbærende overfor min uvidenhed), så de lærte mig meget. Jeg fik også lov til at låne dele af Susannes og Nadjas korrespondance, og i dette lille 'arkiv' spillede Statsamtet en central rolle.

To eksempler på vold

Da jeg talte med Susanne og Nadja, havde de begge brudt med manden, og det eneste som forbandt dem med deres eksmænd var børnene, der med jævne mellemrum havde 'samvær', som det hedder, med faderen. Spørgsmålet om omfanget og karakteren af samvær var altså det mest oplagte for parterne at blive uenige om, og derfor var Statsamtets rolle central på det tidspunkt. I det omfang politiet havde været inde i sagen, var de igen forsvundet.

Både Susannes og Nadjas børn havde oplevet grov vold mod deres mødre. Jeg vil fokusere på to konkrete overgreb, som børnene overværede, og lade dem være udgangspunkt for at indkredse, hvilken betydning Statsamtet tillægger vold mod kvinder i samværssager.

Vidne: Laura 2 1/2 år

Set fra et børneperspektiv fandt det værste overgreb mod Nadja nok sted cirka 2 år før interviewene, da Nadjas ældste barn var 2 1/2 år.

Det var dér jeg blev voldtaget. Ja...Vi havde nok haft startet lidt som almindeligt samleje, men så vågnede Laura af det. Og så siger jeg "nåmen så kan vi godt stoppe det her fordi hun skal ikke rende rundt og se på hvad vi laver." Men han trængte så bare ind alligevel. På trods af jeg havde sagt jeg ikke ville. Og jeg beder ham om at stoppe. Det gør han ikke. Jeg prøver på at skubbe ham væk og det gør han stadigvæk ikke. Og i mellem-

tiden kommer Laura faktisk ned og ligge ved siden af og ser at... at jeg faktisk nok ikke ville være med til det her, faktisk gjorde modstand. Og udover jeg udtrykkeligt bad ham om at stoppe og han ikke gjorde det... Og jeg prøvede at skubbe ham væk og han ikke gjorde det, jeg bed ham såmænd også i skulderen. Og begyndte virkelig at græde og, og forsøge at få ham væk, så gjorde han det bare ikke, han gennemførte det bare. Selvom jeg havde smerter og selvom min lille pige lå ved siden af og sagde "far må ikke" og stod og prøvede at skubbe ham.

Efter overgrebet mod Nadja begyndte datteren at slå og bide både Nadja og sin lillebror. Da Nadja forhindrede hende i dét, begyndte hun i stedet at gøre skade på sig selv. I sidste ende var datterens reaktion den tilskyndelse, der fik Nadja til at forlade sin mand. Dels fordi hun havde mistet sine følelser for ham efter voldtægten, dels fordi socialforvaltningen truede hende med tvangsfjernelse af børnene, hvis ikke samlivet blev bragt til ophør.

Vidne: Emilie 6 1/2 år

Jeg interviewede Susanne hjemme hos hende selv, og mødte derfor også hendes datter Emilie. På det tidspunkt var hun en charmerende og opmærksomhedskrævende pige på 8 år. Cirka 1 1/2 år før interviewene fandt sted, skulle Emilie på sommerferie med sin far. Han skulle hente

hende hjemme hos Susanne. Men da han kom, var han beruset og i dårligt humør.

Så tyrede han et æble i nakken på mig, sådan startede det. Så begyndte han at tage kvælertag på mig, forsøgte at kvæle mig, mens Emilie så på det ude i haven, og hun stod så og råbte og skreg ad ham. Til sidst fik jeg sluppet mig fri af ham, så fulgte han efter mig og tog mig og smadrede mig op ad køleskabet derude og råbte og skreg. Og det var min skyld at hans liv var sådan et lorteliv og sådan noget. Så kom Emilie igen ind og råbte og skreg ad ham og – græd. Så tog han mit hoved, mit hår, dengang havde jeg langt hår, og knaldede det simpelthen ind i vores hoveddør så... så jeg blev meget svimmel. Ja det var, det var et ordentligt slag, det var sådan så det sagde "pling" bagefter. Så fik jeg endelig skubbet ham væk, og Emilie fik hevet ham væk. Så løb jeg op på toilettet, og så kunne jeg se han simpelthen bare gik og kiggede på, om jeg nu kom ned igen, så han kunne blive ved. Til sidst kom Emilie op til mig grædende, og sagde til mig, at jeg måtte ikke gå ned. Og jeg skulle bare blive dér, hun skulle nok gå med ham over og... Og jeg måtte ikke gøre mere. Og så gik hun ned igen.

I Susannes 'arkiv' foreligger en børnesagkyndig vurdering af samværet, som blev færdiggjort tre måneder efter, at overgrebet fandt sted (2). På baggrund af flere samtaler med Emilie konkluderede den børnesagkyndige: "Emilie siger, at hun ikke vil se sin far mere, i hvert fald skal der gå meget lang tid. Indtrykket er, at episoden har været voldsom og traumatisk for Emilie..."

Fælles for de to hændelser er, at børnene oplever volden så tæt på, som det overhovedet er muligt. I begge tilfælde forsøger de faktisk at stoppe volden. At børnene er så tæt på vol-

den, er ikke enestående for Susanne og Nadja. Det var faktisk tilfældet for alle de fire kvinder, som jeg interviewede (3). Fælles for de to overgreb er også, at volden gør et stort indtryk på børnene.

Hustruvold eller vold mod bopælsforælder – den hårfine forskel

Der er dog også meget stor forskel på overgrebene. Den vigtigste forskel er nok, at mens overgrebet mod Susanne blev tillagt betydning for Statsamtets afgørelse, blev overgrebet mod Nadja ikke tillagt betydning. Susannes eksmand fik ret begrænset samvær med Emilie på grund af sit overgreb, mens Nadjas eksmand fik normalt samvær, og overgrebet nævnes ikke som relevant for Statsamtets afgørelse. Hvordan kan det nu være?

Overgrebene adskilte sig fra hinanden i to henseender. For det første: Overgrebet mod Susanne blev dokumenteret, og hendes eksmand fik – som én af de få – en dom for vold. Overgrebet mod Nadja blev derimod aldrig dokumenteret, selvom jeg ikke er i tvivl om, at det fandt sted. Det er altså umiddelbart reelt nok, at overgrebet mod Nadja ikke blev tillagt betydning af Statsamtet, idet der ingen beviser var, kunne man argumentere.

Men der er et "men". Statsamtet er som myndighed forpligtet til selv at 'oplyse' sagen, sådan at afgørelsen tages på et ordentligt grundlag (4). I Nadjas tilfælde fandt Statsamtet ingen grund til nærmere at undersøge, om det kunne have noget på sig, at Nadja havde været udsat for

vold, og at dette havde påvirket hendes børns forhold til deres far. Der var heller ikke noget spor af, at Statsamtet så det som relevant for samværsafgørelsen, at børnene modtog terapi i både kommunalt regi og igennem Mødrehjælpen (hvor Nadja gik i gruppeterapi sammen med andre voldsramte kvinder). At socialforvaltningen havde truet Nadja med tvangsfjernelse af børnene, hvis ikke samlivet med hendes børns far ophørte, satte heller ikke nogle spor i Statsamtets afgørelser.

Lad os vende os mod den anden forskel mellem de overgreb, som hhv. Susanne og Nadja blev udsat for. Det overgreb, som Susanne blev udsat for, var vold mod en *bopælsforælder* begået af en *samværsforælder*. Men det overgreb, som Nadja blev udsat for, var derimod *hustruvold*. Voldtægten af Nadja fandt nemlig sted, da hun endnu ikke havde brudt med sine børns far.

At skelne mellem hustru- og bopælsforældervold kan virke som ordkløveri, og det er det til en vis grad også. Som regel er der jo tale om, at hustruvolden fortsætter efter samlivets ophør – nu kategoriseres den blot som noget andet (5). Alligevel er det vigtigt at holde sig forskellen for øje, men af en bagvendt årsag. Forskellen er vigtig, fordi den ifølge Statsamtets opfattelse er vigtig: Hvis forældrene er gået fra hinanden, har volden betydning for, hvilken afgørelse der skal træffes i samværsagen. Men finder volden sted, mens de endnu er sammen, er den åbenbart uden betydning for afgørelsen.

Man kan indvende, at når jeg kun bygger mine konklusioner på to sager, hviler konklusionerne på et spinkelt grundlag. Men her kommer Mai Heide Ottosens undersøgelse *Samvær til barnets bedste?* yderst belejligt ind i billedet. Undersøgelsen bygger på 75 komplicerede samværs-sager, der er opdelt i temaer efter den centrale konflikt i hver sag. Et af temaerne er netop vold mod bopælsforælderen. På baggrund af gennemgangen af de sager, hvor vold mod bopælsforælderen var den centrale konflikt, konkluderer Ottosen, at *"forvaltningen [Statsamtet] betragtede samværsforælders voldelige overgreb mod bopælsforælderen som en omstændighed, der tilsidesatte barnets bedste i en sådan grad, at princippet om forældres ret til samvær måtte vige."* (s.122).

Ottosen har altså intet at udsætte på Statsamtets praksis. Konklusionen giver udmærket mening, når man sammenligner den med Susannes sag (men ikke når man sammenligner den med Nadjas sag).

Men nu kommer vi til det interessante: Ottosen lader en udvalgt case illustrere temaet "vold mod bopælsforælderen". I denne case fremgår det, at volden startede før skilsmis-sen. Det fremgår også af casen, at på trods af, at den kommunale socialforvaltning frarådede samvær på grund af den hustruvold, der havde fundet sted, rettede Statsamtet sig ikke efter kommunens anbefaling. Altså et billede der stemmer overens med forløbet i Nadjas sag. Ottosen finder det ganske vist besynderligt, at Statsamtet tilsidesatte kommunens

anbefaling, alligevel konkluderer hun efter gennemgangen af sagerne med vold mod bopælsforælderen, at Statsamtet tager barnets tarv alvorligt.

Den pæne konklusion skyldes, at vi med Ottosen er tilbage i den hårfine forskel mellem hustru- og bopælsforældervold: Ottosen undersøger, hvordan Statsamtet tackler sager med vold mod bopælsforælderen, *ikke* hvordan Statsamtet tackler sager, hvor der har været hustruvold. På denne måde kommer Ottosens undersøgelse til at understøtte den konklusion, som jeg selv drager på baggrund af Susannes og Nadjas cases: Statsamtet tillægger ikke hustruvold betydning i samværsaf-gørelser.

Der er tilsyneladende tale om en slags *magisk grænse*: Det har ingen betydning for afgørelser om samvær, at barnets ene forælder øver vold mod den anden, hvis forældrene lever sammen. Er forældrenes samliv derimod ophørt, er volden betydningsfuld. Set ud fra et børneperspektiv er distinktionen mellem hustru- og bopælsforældervold dog meningsløs. Eller hårdere sagt: Statsamtet tager ikke deres ansvar om at varetage barnets tarv i de mange sager, hvor der har været vold i samlivet, alvorligt.

En sidste lille krølle

I det ovenstående kritiserer jeg Statsamtets negligering af hustruvold. Men grunden til at jeg overhovedet er i stand til at kritisere Statsamtets håndtering af sagerne er

den meget oplagte, at de overhovedet beskæftiger sig med sagerne. Statsamtets organisation og juridiske mandat er ikke egnet til at spille rollen som den statsautoriserede domstol, der sætter skel mellem uret og ret forældrene imellem. Men det er alligevel den rolle de, uden at ville det, kommer til at spille i praksis. Hvorfor? Fordi Statsamtet er den eneste offentlige myndighed, som de voldsramte kvinder (og deres børn) kan gå til, for at få noget der smager af retfærdighed – eller blot for at undgå yderligere voldsudøvelse. Det undskylder ganske vist ikke Statsamtets negligering af hustruvold, men det sætter negligeringen i perspektiv.

Statsamtet kommer til at gøre en dårlig figur fordi staten som helhed ikke har engageret sig helhjertet i hustruvoldsproblematikken de sidste 20-30 år: I 1976 blev den statslige Mødrehjælp nedlagt, det har været op til kvindebevægelsen selv at stable krisecentrene på benene, de kommunale socialforvaltninger har længe været trængt økonomisk, og politiets indsats på området bærer mest af alt præg af magtesløshed.

Noter

- 1) *De voldsramte*, RUC, (2003).
- 2) En børnesagkyndig er tilknyttet Statsamtet - ofte som psykolog, psykoterapeut eller psykiater.
- 3) Forskningen på området understøtter mit eget indtryk, jvf. Mai Heide Ottosen: *Samvær til barnets bedste?* (2004), s. 120, som igen henviser til E. Christensen: *Børnekår* (1995), M. Hyden: *Kvinnomishandling* (1995) og M. Olsen: *Der vi bør gråter alle damene* (1998).
- 4) Jvf. Civilretsdirektoratet: *Vejledning om behandling af samværs-sager, vejledning nr. 11049 af 14. juni 1995*, kap. 4.
- 5) Jvf. Edith Hansen & Agnes Østvang: *Med forlov – en undersøgelse af politiets praksis i hustruvoldssager* (1992)

Flere ressourcer til en målrettet indsats mod vold

Af **Lea Holst Spenceley**

Udviklingskonsulent i Dannerhuset

I marts 2002 lancerede regeringen Handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder. Et af de områder, der skulle undersøges, var muligheden for at indføre en model, hvor det ikke var ofrene, der måtte flygte fra hjemmet, men voldsudøveren der blev fjernet.

Modellen er bedst kendt fra Østrig, hvor østrigsk politi i 1997 fik beføjelse til at fjerne en voldelig part fra hjemmet og forbyde ophold i et nærmere bestemt geografisk område, hvor ofret færdes. Det er i store træk samme beføjelse dansk politi fik, da Lov om bortvisning og beføjelse til at meddele tilhold mv. trådte i kraft d. 1. juli i år.

Men der hører lighederne også op. I Østrig blev der nemlig i forlængelse af loven oprettet særlige interventionscentre, hvis opgave er at yde hurtig og professionel støtte til de efterladte ofre. Dette er naturligvis i erkendelsen af det nytteløse i, at voldsudøveren blot er væk hjemmefra i en kort periode, for så at vende tilbage og fortsætte voldsmønstret.

Ved en bortvisning (der i Danmark kan vare op til 4 uger, og evt. forlænges), er der behov for akut krisehjælp til de efterladte ofre, herunder en grundig trusselvurdering, dvs. en vurdering af om det rent faktisk er sikkert for ofrene at blive i hjemmet, trods voldsudøverens forbud mod at opholde sig der. Det er langt fra givet. Derudover er der behov for såvel socialfaglig som juridisk bistand, så ofrene bliver bekendt med deres rettigheder.

I den danske model af loven skal politiet underrette de sociale myndigheder, så de kan tage affære. I

Dannerhuset oplever vi desværre, at det næsten er blevet en daglig kamp at sikre de voldsramte kvinders rettigheder, endda overhovedet at få de respektive sagsbehandlere i tale. Der er derudover store forskelle i, hvordan de enkelte kommuner håndterer sagerne. Populært sagt holder vi vejret, når vi spørger en kvinde, hvilken kommune hun hører til, da det ofte er afgørende for kvaliteten af den hjælp, hun får. Problemet synes ikke kun at være, at sagsbehandlere er overbebyrdede og har et stramt budget at operere indenfor, men også at en "tilfældig" sagsbehandler ikke altid har den fornødne indsigt i voldsfres tilstand og behov for hjælp. Det gælder ikke mindst i forhold til børnene, der ofte er præget af angst og skyldfølelse. I Dannerhuset stiller vi os derfor tvivlende overfor at ofre, der sidder tilbage i hjemmet efter en bortvisning vil få den rette hjælp til rette tid.

Men så kan vi da "glæde os over", at der faktisk ikke er grund til at tro, at vi vil opleve mange bortvisninger. Politiet har allerede pligt til at anmelde voldsudøveren uagtet ofrets holdning, når de kaldes ud pga. vold i hjemmet. Det er nu ikke en pligt, vi oplever politiet tager særlig højtideligt. Hvorfor skulle de så pludselig gøre brug af bortvisningsmuligheden? At ofret anmoder om en bortvisning er endnu mindre sandsynligt. Ikke kun fordi ofret skal kende muligheden for at bruge den, men fordi ofre for systematisk vold sjældent har styrken til det.

Og hvad med den bortviste? Hvordan får voldsudøveren hjælp til at bryde voldsmønstret? Justitsministeren henviser især til forsøgsprojektet Dialog Mod Vold – et behandlingstil-

bud for voldelige mænd i København, der muligvis gøres permanent i 2005. Danmark er beskæmmende langt bagud på dette område, og hvad mere er: De få behandlingstilbud, der er, baseres på frivillighed. Voldsudøveren skal selv opsøge behandlingen og kan altid afbryde den. Det er nok synd at sige, at Dialog Mod Vold er blevet bestormet af behandlingssivrige voldsudøvere. Effekten af tvungen behandling kan naturligvis diskuteres. Gid det blev det.

Det er ansvarsforflygtigelse, når der fra politisk side henvises til, at loven blot kræver en administrativ ændring hos et ressourceknapt politi og socialvæsen. Der er brug for målrettet (efter)uddannelse af de instanser, der kommer i berøring med vold i hjemmet og for en professionel og koordineret indsats overfor voldsramte familier. Det er dette interventionscentrene i Østrig efterstræber. I Dannerhuset vil vi kæmpe for et lignende tiltag. Det afgørende er ikke om et sådant tiltag drives af kommunerne eller af os som krisecenter, men at det baseres på den viden, vi allerede har om volden, dens mønstre og konsekvenser for de implicerede, så vi sikrer, at såvel ofre som voldsudøvere får aktiv, professionel og konstruktiv hjælp.

Læs om Dannerhuset og find relevante links på www.dannerhuset.dk

Kilder:

- Regeringens handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder. 8. marts 2002
- www.ft.dk (klik på dokumenter og søg efter L218)
- Rosa Logar: *Stopping the perpetrator – The new Domestic Violence Bill and the work of the Intervention Centres in Austria.* 2003

Indføring i overgangsalderen

Af Christine Felding

Gynækolog på PrivatHospitalet Danmark og brevkasseredaktrice på www.oestrogen.dk

Overgangsalderen kaldes også menopausen eller klimakteriet. Den indtræffer som regel mellem 45 og 55 års alderen. Selve menopausen, som betyder tidspunktet for den sidste menstruation, sker for danske kvinder i gennemsnit, når man er 51 år. Egentlig ved man jo først efter et stykke tid, at det netop var den sidste menstruation, og man har vedtaget, at der skal gå et år uden menstruation, før man kan sige, at det er forbi.

I 1700-tallet blev denne periode kaldt for "den franske syge". Man mente ikke, at kvinderne kunne komme af med giftstofferne pga. den manglende menstruation. Disse hobede sig op i kroppen og gav anledning til forskellige sygdomme. Behandlingen var dengang forskellige bade, lavede, åreladninger, tilsat en portion streng gudfrygtighed.

Gynækolog, Christine Felding

Først i det sidste århundrede er der kommet gang i forskningen om årsagerne til klimakteriegener og behandling deraf. Forklaringen er, at der nu bliver flere og flere ældre kvinder, som lever i mange år efter overgangsalderen, og som derfor har behov for hjælp. Omkring forrige århundredeskifte var mellevealderen kun ca. 50 år, hvor den nu er omkring de 80. At mellevealderen var lav skyldes ikke nødvendigvis, at der ikke var nogen ældre, men kan også hænge sammen med, at børnedødeligheden var stor.

Symptomer på overgangsalder

I begyndelsen af overgangsalderen er menstruationerne tit uregelmæssige og det skyldes, at æggene i æggestokkene er ved at slippe op, og at ægløsningen derfor ikke fungerer helt som før. Man danner heller ikke det ene kønshormon, progesteron, på normal vis. Det andet kvindelige kønshormon, østrogen, dannes først i normal mængde, men efterhånden slipper det også op.

I forbindelse med overgangsalderen holder æggestokkene altså op med at producere østrogen. Dette har forskellig indvirkning på kroppens væv og funktioner. Mange kvinder (men ikke alle) i overgangsalderen, får for-

Overgangsalderen er en uomgængelig del af ethvert kvindeliv. Christine Felding forklarer de fysiske forandringer og optræder symptomer, behandlingsmuligheder og følgesygdomme

skellige symptomer eller gener som vist i fig. 1. Som det ses, kan man dele generne op i 2 grupper: Dem, der sikkert skyldes hormonmangel, og dem, der ikke sikkert skyldes hormonmangel, men som alligevel ofte ses i samme periode.

Alt i alt har ca. 3/4 af alle kvinder i overgangsalderen gener af en eller anden art, og nogle er langt mere plagede end andre. 50 % af disse kvinder har gener i mere end 5 år. De fleste er generede af hedestigninger, svedeture og blødningsforstyrrelser.

Lokale problemer

Ved lokale problemer menes gener i selve underlivet, f.eks. tørre slimhinder, blærebetændelse og inkontinens. Hvis man betragter skedeslimhinden i mikroskopet hos yngre og ældre kvinder, kan man se den enorme forskel i tykkelsen. Uden hormonpåvirkning bliver slimhinden tynd, sart og tør og til tider letblødende. Man taler om "sandpapirsfornemelse".

Det samme gælder slimhinden i livmoderen og urinrøret, og det er nemt at forstå, at det kan være svært at holde på vandet, når man ser, hvordan slimhinden i urinrøret forandrer sig. Ældre kvinder lider derfor langt

mere af så kaldt urgeinkontinens (trængningsinkontinens) og blærebetændelse end yngre.

Knoglerne

I normale knogler er der balance mellem nedbrydning og genopbygning, denne proces foregår gennem hele livet. Hvis man lider af knogleskørhed eller osteoporose, som man også kalder kvindernes folkesygdom, er balancen rykket, så nedbrydningen går hurtigere end genopbygningen. Dette resulterer i, at knoglerne bliver skrøbeligere og får nemmere ved at brække. Normalt aftager knoglemassen med 1-3 % om året efter menstruationens ophør, men ved osteoporose går det hurtigere. De hyppigste steder for knoglebrud er håndleddet, hoftelæddet og sammenfald af ryghvirvlerne. Det sidste medfører, at kvinden skrumper og kommer til at gå foroverbøjet. (Dronning Ingrid var et trist eksempel på svær osteoporose).

Nogle kvinder har forøget risiko for at få knogleskørhed. Det drejer sig om kvinder, hvor sygdommen findes i familien, som er spinkle, og som er storrygere. Andre i risikogruppen er kvinder, som er kommet tidligt i overgangsalderen, fx fordi de har fået fjernet æggestokkene, eller kvinder, som har været langvarigt syge, og derfor ikke har fået motion. Behandling af astma med binyrebarkhormon (fx PrednisonR) virker også fremmende for osteoporose.

Man regner med at der i Danmark findes over 300.000 personer med osteoporose (hvoraf langt størstedelen

er kvinder) og man ved, at 40 % af alle kvinder over 70 år vil få et knoglebrud pga. knogleskørhed.

Hjerte-kar-sygdomme

Denne betegnelse står for fx blodprop i hjerte og hjerne samt forhøjet blodtryk, men ikke sygdomme i andre dele af karsystemet, fx blodprop i ben eller lunger. Yngre kvinder er godt beskyttede mod hjerte-karsygdomme pga. deres østrogenproduktion. Man ved, at lige så snart kvinderne når overgangsalderen, bliver hyppigheden af hjerte-karsygdomme hurtigt lige så stor som hos mændene, og kvinder, der kommer tidligt i overgangsalder, får hurtigere hjerte-karsygdomme end dem, der bliver ved med at have menstruation.

Der er ingen tvivl om, at hjerte-karsygdomme er årsagen til de fleste dødsfald hos kvinder efter overgangsalderen; langt flere end f.eks. kræftsygdomme. Man mener dog ikke, at hormonbehandling kan forebygge eller behandle hjerte-karsygdomme.

Huden

Også i huden sker der ændringer, når hormonerne slipper op. Huden ældes, og der kommer flere rynker. Det skyldes, at kollagen-indholdet mindsker, og det gør huden mindre smidig og elastisk.

Hvem skal have hormonbehandling? Nogle vil mene, at alle kvinder, som har et eller flere af de symptomer

Fig. 1. Klimakterielle symptomer

Antal kvinder	Gener som sikkert skyldes hormonmangel	Gener som ikke sikkert skyldes hormonmangel
75 %	Hedestigninger Svedeture, nattesved Søvnløshed Hjertebanken Blødningsforstyrrelser	Irritabilitet Depression Koncentrationsproblemer Træthed Hovedpine Nedsat lyst til sex Ryg- og ledsmerter
25-50 %	Tørre slimhinder Smerter ved samleje Kløe og udflåd Natlig vandladningstrang Urininkontinens Hyppigere blærebetændelse	
25-40 %	Knogleskørhed - hyppigere knoglebrud	
45 %	Hjerte / karsygdomme	

eller gener, som nævnt i fig. 1, i hvert fald bør tilbydes en eller anden form for hormonbehandling. Hvilken form for behandling, der er den rigtige for den enkelte kvinde, må hun diskutere, enten med sin praktiserende læge eller sin gynækolog.

Der findes en mængde forskellige måder at give hormoner på. Til "generel" behandling findes tabletter, plastre, gel og næsespray. Til "lokal" behandling i skeden findes stikpiller, tabletter, creme og en lille ring, man kan sætte op. P.t. findes ca. 30 forskellige præparater, som enten indeholder det ene kvindelige kønshormon østrogen eller begge hormoner, altså både østrogen og gestagen. Gestagen svarer til det hormon, som æggestokkene laver efter ægløsning (progesteron). Gestagen findes også alene i tabletter eller i en hormonspiral.

Helt kort kan man sige, at kvinder som har fået livmoderen fjernet, kan nøjes med det ene hormon – østrogen, mens kvinder, der har sin livmo-

der i behold, skal have såvel østrogen som gestagen. Dette skyldes risikoen for udvikling af kræft i livmoderen, hvis østrogen gives alene i længere tid. Østrogen kan dog gives alene som lokalbehandling i skeden. Det er specielt hensigtsmæssigt hvis problemet er "lokalt", fx tørre slimhinder, blærebetændelse eller inkontinens.

Kvinder der ryger har et specielt problem, og da omkring halvdelen af kvinder i overgangsalderen er rygere, er det vigtigt at oplyse lægen om det. Hos rygere omdannes nemlig det meste af det hormon, der gives som tabletter til ikke-aktivt stof i leveren. Derfor vil der ikke være effekt mod fx knogleafkalkning. Rygere kan med fordel bruge østrogen, som optages direkte gennem huden (og dermed undgår passage i leveren), fx plaster, gelé eller næsespray.

Hvorvidt man skal have en behandling, som giver menstruation, afhænger af, hvor mange år man er fra sin menopause. Er det ca. 1 - 2 år siden

man havde menstruation, kan man få en blødningsfri behandling. Ellers må man i en periode finde sig i en blødning hver eller hver anden måned.

Fordele ved hormonbehandling

Før man beslutter sig for hormonbehandling, er det vigtigt at opveje fordele og ulemper mod hinanden.

Fordele ved hormonbehandling:

- Fjerner hedestigninger og svedeture
- Normaliserer slimhinderne i skede og urinveje
- Hjælper på vandladningssymptomer
- Forhindrer knogledbrydningen
- Forebygger kræft i tyktarmen
- **Øger livskvaliteten**

Hvis man vælger hormonbehandling, bør man gå til læge jævnligt. Første gang efter 3 måneder og derefter ca. en gang om året (fig. 2). Følger man de anbefalede kontroller, vil svulster, såvel godartede, som ondartede, opdages tidligt. I nogle amter bliver kvinder i 50'erne indkaldt til mammografi. Andre må selv bede deres læge om at blive henvist eller opsøge en røntgenklinik. Helst skal der foretages såvel mammografi som ultralydsscanning af brysterne.

Ulemper ved hormonbehandling

De fleste problemer viser sig i løbet af de første 3 måneder efter start på behandlingen.

Den hyppigste gene er blødningsforstyrrelser, som skyldes, at kroppen skal findes sig tilrette med "påvirkningen udefra". Man bør selvfølgelig udelukke andre årsager til blødning, fx fibromer, polypper, betændelse, en

Fig. 2. Rutinekontroller ved hormonbehandling

Gynækologisk undersøgelse	Årlig
Ultralydsscanning af underliv	Årlig
Celleprøve fra livmoderhals	Hvert 3-5 år
Udsugning/udskrabning	Ved uventede blødninger
Blodtryksmåling	Årlig
Brystundersøgelse	Årlig
Mammografi med ultralydsscanning	Hvert andet år
Hvis behandling i >10 år	Årlig
Brystkræft i nær familie	Årlig

glemt spiral, sår på livmoderhalsen samt kræft i underlivet.

Nogle klager i begyndelsen over hovedpine og vægtstigning, begge dele plejer at forsvinde hurtigt. Endelig ses en let forøget forekomst af blodprop i benet – ca. 1 tilfælde pr. 5000 kvinder/år. Efter de nyeste resultater anbefales, at man forsøger at holde op med hormoner efter 4-5 år. Går det ikke, prøver man at få kvinderne ned på så lav dosering som muligt - helst som blødningsfri behandling eller endnu bedre som ren østrogen i kombination med hormonspiral.

Kræft hos kvinder

De hyppigste former for kræft hos kvinder er brystkræft, lungekræft, livmoderhalskræft og tyktarmskræft. De eneste to former for kræft, som man forbinder med hormonbehandling er brystkræft og kræft i livmoderen (ikke at forveksle med livmoderhalskræft, som ikke er hormonpåvirkelig). Se dog også senere om kræft i tyktarmen.

Kræft i livmoderhulen kan opstå, hvis man fx gennem flere år har fået ren østrogenbehandling, altså uden gestagentilskud. Den gør som regel opmærksom på sig selv med en større eller mindre blødning fra skeden.

En gynækolog kan foretage en ultralydsscanning for at kigge på slimhinden i livmoderen. Hvis denne er for tyk, eller på anden måde giver mistanke om sygdom, foretages som oftest en udsugning eller en udskrab-

ning. Det udhentedede væv bliver undersøgt i mikroskop, hvorefter diagnosen stilles endeligt. Mange bliver helbredt ved at få fjernet livmoder, æggeledere og æggestokke. Ca. 650 kvinder får hvert år stillet diagnosen livmoderkræft i Danmark.

Med brystkræft forholder det sig sådan, at enhver kvinde i forvejen har en 8-9 % risiko for at få stillet diagnosen. Under behandling med hormontabletter i mere end 10 år forøges risikoen en smule, til 10-11 %. Ca. 4.000 danske kvinder rammes hvert år af brystkræft. Hvis man får brystkræft, mens man er i hormonbehandling, er svulsten som regel mindre ondartet. Typisk bliver den også opdaget tidligere, fordi man i forvejen går mere til læge. For begge kræftformer gælder, at man også kan rammes af dem uden nogen form for hormonbehandling; brystkræft kan endda ses hos mænd.

Alle ondartede svulster i brystet som fjernes bliver undersøgt for, om de er hormonafhængige eller ej. Udfra dette kan kvinden vejledes, om hun fortsat må få hormoner. Der er flere faktorer, som påvirker risikoen for brystkræft; Brystkræft i nær familie, fedme, natarbejde og alkohol fx, mens daglig motion og fiberrig kost mindsker risikoen.

Yderligere en form for kræft er hormonpåvirkelig, nemlig tyktarmskræft. Her virker hormoner dog modsat sådan, at kvinder som spiser hormoner får sjældnere tyktarmskræft end dem, som ikke gør.

Alternativer til hormonbehandling

Der findes kvinder, som af en eller anden grund ikke vil eller må få hormoner, men som stadigvæk har behov for hjælp pga. voldsomme hedestigninger og svedeture. For disse kvinder kan der være hjælp at hente i følgende midler:

AngelikaR
 MelbrosiaR
 RemifeminR
 Tofu-pillR
 CatapresanR

De første er naturpræparater, som hjælper en del kvinder, det sidste er et blodtryksmiddel, som i en lille dosis hjælper på hedestigninger. Der findes mange flere. Ingen af disse midler virker på tørre slimhinder, blærebetændelse eller mod knogleskørhed.

Hvis man skal kort og kontant skal sammenfatte, hvad der karakteriserer en kvinde i overgangsalderen, kan det nemmest gøre ved at citere Anne Marie Helger:

Et rendezvous
 med en selvkanoniseret,
 opreklameret, førtidskremeret,
 krakeleret, krøllet, knogleskør,
 knastør, klimakterium-makrel

Kvindens sygelighed

For mange kvinder udstødes unødigt af arbejdslivet og samfundet, fordi de stigmatiseres af modediagnoser og placeres på førtidspension. Lise Ehlers foreslår i stedet, at vi indfører en grundløn for nedslidte eller sygdomsramte danskere, så det er muligt at vende tilbage på arbejdsmarkedet

Af Lise Ehlers

Neuropsykolog, Århus Sygehus

Sygefraværet har siden midten af 1980'erne været konstant stigende, og der er i dag, hver eneste dag, ca. 142.000 væk fra arbejdet. I 2001 modtog 445.500 personer sygedagpenge, hvilket var en stigning på 3,6 pct. sammenlignet med året før. Der var 13.500 flere kvinder, der modtog sygedagpenge (helårspersoner), mod kun 1.900 flere mænd.

Umiddelbart virker en sygemelding ikke som en katastrofe for den enkeltes fremtid, men det har vist sig, at ca. 3 ud af 4 modtagere af sygedagpenge og kontanthjælp ender som førtidspensionister (6). Med andre ord kan det forventes, at langt flere kvinder end mænd vil blive tidligt pensioneret. Det er der ikke noget nyt i. Således blev dobbelt så mange kvinder som mænd førtidspensioneret i midten af 1980'erne, hvor der i øvrigt var massearbejdsløshed. Men hvad er baggrunden for, at der aktuelt er stadig flere, som oplever sig syge og bliver sygeliggjorte? Og hvad betyder det for den enkelte og for samfundet, at der er en stærk tendens til, at sygeligheden fører til udstødning fra arbejdslivet og tidlig pensionering?

Kvinder kræver forklaring på symptomer

Aktuelt kan man læse i mange lægetidsskrifter, at der i disse år dokumenteres en dramatisk vækst i antallet af lidelser og funktionsforstyrrel-

ser, hvor der ikke kan påvises noget organisk islæt, eller hvor dette er beskedent.

Det er overvejende kvinder med medicinsk uforklarlige symptomer, der søger læge. Trods relevante undersøgelser og forklaringer fastholder kvinderne, at en somatisk (legemlig, *red.*) sygdom må være årsag til symptomerne. Fænomenet kaldes for somatisering. Diagnoser som fibromyalgi, kronisk whiplash syndrom, kronisk smertesyndrom, kronisk træthedssyndrom og bækkensløsning er typiske eksempler. I en dansk undersøgelse fandt man, at alle de kronisk somatiserende patienter havde "sygdomsdebut" før 33-årsalderen og 62 % modtog førtidspension eller anden offentlig støtte. De somatiserende patienter havde et overordentlig stort forbrug af sundhedsydelser (2).

Modediagnoser

Ovennævnte diagnoser stilles overvejende til kvinder og betegnes tit som modediagnoser. Begrebet modediagnose og modelæge støder man på i bogen om "San Michele", skrevet af den svenske læge Axel Munthe (4). Han beskriver sin tid som læge i Paris i slutningen af 1800-tallet. Hans patienter var helt overvejende kvinder med varierende og diffuse symptomer, der var på jagt efter en skavank, og favoritdiagnosen var dengang appendicitis. Da det rygtedes, at

lægerne kunne kurere sygdommen ved at fjerne blindtarmen, dalede interessen for diagnosen imidlertid hurtigt. Man ville ikke fejle noget, der kunne helbredes. En ny sygdom måtte opfindes, og hurtigt lancerede lægerne diagnosen colitis. Diagnosenes funktion var den samme: Accept af, at en række generelle diffuse symptomer var mere eller mindre kroniske. Disse krævede omsorg, men ikke blodig eller dramatisk behandling. Munthe erkendte, at han var en af disse læger, der stiller modediagnoser.

Historisk syn på sygeligheden

Ser man historisk på kvinders sygelighed, er der visse forhold, som ikke har ændret sig væsentligt siden oldtiden. For det første har kvinder generelt aldrig haft samme gode placering i samfundet som mænd. For det andet har det gennem hele historien været mænd som diagnostiserede og behandlede kvinders symptomer. Kvinders (for mænd uforklarlige) reaktioner på samfundets vekslende krav og forventninger til kvinderolle og kvindeadfærd har haft mange navne lige fra besættelse, hysteri, hekseri, neurasteni og neurose til vor tids mange syndromer og sidst folkesygdommen depression.

Hysteri var blandt de første "sygdomme", som blev beskrevet i lægevidenskabens historie, og er tillige den lidelse, der i tidens løb har været

skrevet mest om. I hysteriens lange periode har årsagen været placeret i livmoderen, underlivet, nervesystemet, æggestokkene, sindet, psyken, sjælen og i kønslivet. De medicinske sandheder om kvinders lidelser har således været meget skiftende og givet beskæftigelse og inspiration til gynækologien, neurologien, psykologien og psykiatrien. Der er faktisk ikke det, der ikke er sagt om hysteri, og der er blevet fjernet utallige sunde organer fra underlivet i forsøg på at normalisere kvinden.

Hysterien synes at forsvinde omkring den tid, hvor Freud introducerede psykoneuroserne. Han var meget interesseret i hysteri, og man kan se, at alle hysteriens elementer og symptomer indgik i neuroserne. I mere end et halvt århundrede har specielt kvinder da også været neurotiske, især angstneurotiske.

Nutidig tendens: kvinder og psykiatri
 Den internationale diagnoseklassifikation ICD-9 benytter siden 1992 ikke længere neurosebegrebet, men alle neurosens symptomer indgår nu i andre diagnoser under betegnelsen somatoforme tilstande. I en undergruppe inkluderes de somatiske syndromer som fx fibromyalgi og kronisk træthedssyndrom. Der ses således en tendens til, at det er psykiatriens tur til at diagnosticere og behandle kvinders lidelser.

Der er nok af diagnoser at tilbyde. I 1952 var der 60 diagnoser for mentale forstyrrelser. Nu er der 350 måder at være afviger på. Desuden er der mange undersøgelser, som forsøger at omskrive patienter med fx kronisk træthed til psykisk lidende og bevise, at de har en høj prævalens af hovedsagligt depressive sygdomme (1).

Depression omtales i såvel fagpressen som dagspressen som en folke-

sygdom, der overvejende rammer kvinder, hvoraf et stort antal sættes i medicinsk behandling. Det er således umuligt at forbigå det effektive undertrykkelsesmiddel, der i vor tid ligger i diagnosticering og medicinering. Man kan føle sig fristet til at sige, at i takt med at kvinderne er kommet på arbejdsmarkedet, er diagnosernes antal forøget.

Eksempler på somatisering

Epidemier af somatisering er kendt fra tidligere tider, og der findes mange eksempler på, hvordan diffuse psykosocialt betingede symptomer tillægges somatiske (legemlige, *red.*) årsager. Således var skrivekrampe almindelig i 1830'erne, og et halvt århundrede senere talte man om telegrafistkrampe og i dag kender vi "museskaderne".

I begyndelsen af 1980'erne havde kun få nordmænd hørt om begrebet whiplash, og kun få neurologer havde set en person med whiplash (skader i nakke og ryg opstået ved bilsammenstød, *red.*). Men allerede i 1993 var der 13.000 nordmænd, der klagede over kroniske gener efter whiplash, og 8.500 modtog økonomisk kompensation for funktionsforstyrrelserne. I 1996 (altså bare 3 år senere) var Norge det land i verden, som havde flest med denne lidelse. Af en population på 4,5 mill. var der 70.000 personer, som erklærede sig uarbejdsdygtige pga. whiplash (3).

Nu gik der gang i forskningen. Resultaterne viste, at i de lande (Litauen, Grækenland og Tyskland), hvor man ikke gav økonomisk kompensation for nakkeforstuvning efter påkørsel, havde man ingen kroniske tilfælde. Desuden havde kontrolgrupper akkurat de samme symptomer og i samme sværhedsgrad som de whiplashramte. De fremherskende symptomer efter whiplash er temmelig ens

i de forskellige lande (og i samme størrelsesorden som i resten af befolkningen), og det dokumenterer således, at de kroniske symptomer er ægte, men sammen med det faktum, at lægerne ikke kan påvise nogen organisk skade, viser det også, at symptomerne næppe har relation til selve ulykken (5).

Diagnose som forklaring

Fibromyalgi er en anden typisk kvindediagnose, som kendes i hele Vesten. Her er Norge igen det førende land, idet diagnosen stilles 6-10 gange så hyppigt som i andre lande. Diagnosen er så efterspurgt, at 11 % af befolkningen (kvinder?) lider af fibromyalgi og oplever sig uarbejdsdygtige.

Det er interessant, at svenskerne oftere oplever sig syge p.g.a. deres tandfyldninger af amalgam. Således er der i Sverige 12.000 medlemmer af "amalgamforeningen", medens den tilsvarende norske kun har ca. 1.300 medlemmer. De fleste amalgamsyge er kvinder mellem 30-50 år.

Der er efterhånden kommet flere lødige videnskabelige undersøgelser der viser, at de symptomer som patienter med kronisk whiplash, fibromyalgi og amalgamforgiftning har, er ganske almindelige i befolkningen. Det er symptomer på hverdagens stress og belastninger. Man må imidlertid ikke opfatte patienternes symptomer som indbildte, de prøver blot som alle andre somatiserende patienter at finde en forklaring på deres sygdomsfølelse, og i nogle tilfælde bliver det amalgam i andre en påkørsel.

Sygdom eller arbejdsløshed

Syndromdiagnoserne afspejler patienternes eksistentielle problemer, der aktuelt skyldes de stigende krav på arbejdsmarkedet, truslen om arbejdsløshed og problemer med at

få arbejdsliv og familieliv til at hænge sammen.

I mere end 100 år har sygdom været betragtet som en tilstand, der gav rettigheder; retten til indkomst, ret til friholdelse fra forpligtelser og legitimering af tilstanden. Denne udmærkede måde at anskue sygdom på har medført, at en person ved selv at definere sig som syg får ret til de samme former for økonomisk kompensation.

Men måske var det sundere for os alle, hvis der indførtes en form for grundløn til mennesker, hvis krop og sjæl reagerer på en oplevelse af "uløselige" krav og forventninger. Der er jo ingen tvivl om, at patienterne har det dårligt, men ved at bevilge dem førtidspension skal de kvittere med en livslang "sygdom". Det er faktisk en dom på livstid at få pension eller fleksjob p.g.a. fibromyalgi eller whiplash. Patienten kommer sig aldrig, men skal have en sygerolle og en sygdomsadfærd resten af livet.

Overflødige mennesker erklæres syge

De mange syndromdiagnoser skjuler i virkeligheden et stort arbejdsmarkedsproblem, idet håndens arbejde stort set er afskaffet. Samfundet har produceret det overflødige menneske, og det er der endnu ingen politikere, som har turdet gøre noget ved. Igen kan det være lærerigt at se, hvordan Norge tackler samme problem.

I Dagens Medicin 25. marts 2004 udtaler arbejdsmedicineren Ebba Wergeland: "...dersom det er slik at sykefraværet skal drastisk ned uansett, kan jeg gi politikerne følgende råd: Si opp alle over 50 år, og steng (udeluk, red.) kvinderne ute fra arbeidslivet." Wergeland er godt klar over at Norge er det førende land

med førtidspensioner, og hun mener, at det skyldes længere tids afindustrialisering. "Nettop tradisjonelle industriarbeidere med lav utdanning og fysisk tungt arbeid er særlig utsatt for uførhet (uarbejdsdygtighet). Da disse arbeidsplassene forsvant, kunne vi ha valgt, slik som i mange andre land, å la disse menneskene gå til Frelsesarmeen eller havne i rennesteinen. Vi valgte i stedet å uføretrygde (førtidspensionere) dem."

Man kan kun undre sig over denne måde at løse arbejdsløshedsproblemet på. Norge indrømmer altså, at man i velfærdstaten diagnostiserer og pensionerer raske mennesker, så de kan forholde sig i ro, og skabe sig en ny identitet som kronisk syge. Men tænk på de børn der vokser op med en evig syg mor, og sandsynligvis arver sygerollen. De lærer hurtigt selv at reagere med sygefravær og sygerolle og bliver mindre interesserede i at forblive på arbejdsmarkedet. Højest sandsynligt bliver de selv ofre for en eller anden varig offentlig forsørgelse.

Modediagnoser giver tabere

De sociale udgifters himmelflugt op gennem 1980erne og 1990erne, korrelerer med antallet af mennesker på alle former for varig forsørgelse, og er et tydeligt bevis på, at velfærdssamfundet producerer kroniske tabere. Men når man giver velfærdssamfundet med alle dets instanser og ordninger (bistandskontor, arbejdsformidling, jobtræning osv.) skylden, så er der ingen ansvarlige. Udover politikkerne!

Det er imidlertid velkendt, at det, blandt de kontanthjælpsmodtagere, som ønsker at undslå sig aktiveringsforpligtelsen, hurtigt rygtes, fra hvilke læger man kan få en sygemelding. Er der fx tale om psykiatriske speciallæger, kan det medføre væsentlige

ændringer i sygdomsprofilen i retning af hyppige diagnoser på psykisk sygdom (fx folkesygdommen depression). Uanset hvilken modediagnose der tildeles, betyder det oftest en varig udstødelse fra arbejdsmarkedet, og ulykkelige mennesker, oftest kvinder, bliver gjort uansvarlige og umyndige i forhold til deres situation og tilværelse.

Spørgsmålet er, om det ikke var sundere for alle, hvis der var mulighed for at få en form for grundløn - fx til at passe hjemmet mens børnene er små, eller hvis man kommer ud for en eksistentiel krise - uden at man nødvendigvis skal kvittere med en livslang sygerolle. I dag er der kun en måde at stå af på: Bliv syg! Men så fanger bordet. Velfærdssamfundet har i sin omsorgstrang glemt at yde respekt for den personlige selvudfoldelse og retten til en værdig identitet og oplevelse af mening. Vi kan ikke blive ved med at lukke øjnene for den enorme sygeliggørelse af specielt kvinder, der aktuelt finder sted. Det bliver et sygt samfund.

Kilder

- 1) Elsas, P.: *Træthedens historie*. Psyke & Logos 20, 95 – 111, 1999.
- 2) Fink, P.: *Kronisk somatisering*. Disputats, Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet, 1997.
- 3) Malleson, A.: *Whiplash and other useful illnesses*. McGill-Queen's University Press, Montreal, 2002.
- 4) Munthe, A.: *San Michele*. Hasselbalch, København, 1930.
- 5) Schrader H., Stovner L.J. et al.: *Kronisk nakkeslengesyndrom – en oversigt*. Tidsskr. Norsk Lægeforen. 122: 1296-1299, 2002.
- 6) Sørensen, T.B.: *Sygeliggørende og sygdomsfremkaldende træk i dansk socialpolitik*. Sociologisk Analyse. Århus 2002.

Fra diskrimination til kønssensitivitet

**Af Karen Albertsen
og Annick Guichard**
Arbejds miljøinstituttet

Ved et indledende møde blev det lokale interventionsprojekt under puljen "Kvinder på Arbejds markedet" (1) introduceret til alle medarbejdere på en industrivirksomhed med lige mange mandlige og kvindelige ansatte. Projektledelsen havde forestillet sig, at de mandlige medarbejdere ville deltage i projektet for at hjælpe kvinderne til et bedre arbejdsmiljø. Da mændene hørte titlen og ikke opfattede, at der var brug for deres hjælp, udvandrede de og true med at boycutte projektet, hvis det ikke fik en anden titel – så det gjorde det. Projektet kom i praksis til at handle om trivsel på den aktuelle arbejdsplads for alle medarbejdere.

Historien illustrerer en tendens, der har eksisteret i en del år på arbejdsmarkedet og i det professionelle arbejdsmiljøarbejde. Nemlig, at der ikke må gøres forskel. Mænd og kvinder skal behandles lige, forstået som ens. Tidligere var arbejdsmarkedet karakteriseret af kønsstereotyper, der på forhånd udelukkede kvinder og mænd fra bestemte job med henvisning til deres køn. Forskellene mellem kønnene blev understreget og

Vi må gå efter forskellene på kønnene for at undgå diskrimination. Det er tanken i den kønssensitive tilgang til arbejdsmiljøet, som er ved afløse den kønsneutrale, hvor der ikke må gøres forskel på kvinder og mænd. Karen Albertsen og Annick Guichard beskriver udviklingen indenfor arbejdsmiljøpraksis og -forskning

ofte overdrevet. Diskriminationen var åbenlys.

Kravet om ligestilling voksede i Danmark og i de øvrige Nordiske lande op gennem 70'erne, og den åbenlyse diskrimination blev på mange områder afløst af en kønsneutral indstilling, hvor ligestilling blev fremmet gennem ignorering af kønsforskelle. Mænd og kvinder skulle have ens muligheder, ens vilkår og ens behandling. Set i lyset af tidligere tiders åbenlyse diskrimination var der tale om et væsentligt fremskridt. Der eksisterer imidlertid stadig åbenlyse kønsforskelle på arbejdsmarkedet, med hensyn til bl.a. lønniveau, pension, afgang fra arbejdsmarkedet, hvilke typer af job mænd og kvinder bestrider, og hvilket arbejdsmiljø de er eksponeret for. Dette er ikke alene tilfælde i Danmark, men på forskellige måder og i forskelligt omfang i alle de Europæiske lande.

Helbred og afgang fra arbejdsmarkedet

Der er flere kvinder end mænd, som forlader arbejdsmarkedet med førtidspension eller langtidssygdom.

Dette stemmer overens med, at flere kvinder end mænd rapporterer om lavt psykisk velbefindende og lavt energiniveau, søvnproblemer, allergi og problemer med bevægeapparatet (2).

På europæisk plan er der flere kvinder end mænd, der rapporterer stress som det mest alvorlige helbredsmæssige problem (20,2 % kvinder mod 16,5 % mænd). Men ser man alene på tallene fra Danmark, er der dog ikke belæg for, at danske kvinder generelt skulle være mere stressede end danske mænd, idet 9 % af kvinderne og 8 % af mændene rapporterer stress som det væsentligste helbredsproblem (3). Omvendt er der flere mænd end kvinder, der udsættes for arbejdsulykker, og den gennemsnitlige levealder for mænd er lavere, end den er for kvinder.

Der kan tænkes mindst tre forskellige forklaringer på disse kønsforskelle i helbred: 1) Kvinder og mænd belastes forskelligt igennem deres arbejde, 2) Kvinder og mænd belastes forskelligt udenfor arbejdet og 3) Kvinder og mænd reagerer forskelligt på de

samme belastninger. Disse forklaringer er naturligvis ikke indbyrdes udelukkende, men formodentligt samvirkende.

Arbejds miljøet

Det danske arbejdsmarked er som bekendt stærkt kønsopdelt, med nogle job næsten udelukkende besat af kvinder. Fx er der over 95 % kvinder blandt sygeplejere, social- og sundhedsassistenter og dagplejere, mens der blandt bygningsarbejdere, mekanikere, maskinarbejdere og elektrikere er over 95 % mænd.

Denne fordeling afspejler sig naturligvis også i de arbejdsmiljøbelastninger mænd og kvinder udsættes for. Med hensyn til det fysiske arbejdsmiljø udsættes mænd oftere for støj, vibrationer, kulde, træk, skiftende temperaturer og opløsningsmidler end kvinder. Kvinder udsættes oftere for rengøringsmidler, for at få våde hænder, for ensidigt gentaget arbejde og for arbejde med bøjet nakke (computerarbejde). Selv når man statistisk tager forbehold for, at mænd og kvinder er ansat i forskellige job, fremtræder kønsforskellene tydeligt, hvilket peger på, at mænd og kvinder indenfor de samme job, belastes forskelligt.

Med hensyn til det psykiske arbejdsmiljø er der også væsentlige kønsforskelle. Kvinder rapporterer om højere følelsesmæssige krav i arbejdet end mænd, større krav om at skjule følelser og flere konflikter i arbejdet. Hertil kommer, at kvinder oftere udsættes for seksuel chikane, vold og trusler om vold i forbindelse med

arbejdet. Mænd rapporterer om højere indflydelse end kvinder. De høje følelsesmæssige krav i arbejdet og krav om at skjule følelser er karakteristisk for arbejde med mennesker, som kvinder udfører hyppigere end mænd. Men forskellene genfindes også, når man tager højde for dette. Det kunne altså tyde på, at der stilles forskellige krav til kvinder og mænd indenfor samme job, eller at mænd og kvinder oplever de samme krav forskelligt (2).

Generelt kan man sige, at kvinder er mindre udsat for arbejdsmiljø, der kan medføre pludselig skade eller toksiske påvirkninger end mænd, mens de er mere udsat for arbejdsmiljø, som kan føre til kroniske, langsomt udviklede tilstande som bevægeapparatproblemer og stressrelateret sygdom.

Privatlivet

Også udenfor arbejdet oplever mænd og kvinder forskellige belastninger. Dels tegner opgaven med at forene arbejdslivet og privatlivet sig forskelligt for mænd og kvinder, dels har mænd og kvinder forskellig livsstil. Flere mænd end kvinder rapporterer, at arbejdet påvirker privatlivet på en dårlig måde (2). Det er ikke alene tilfældet i Danmark, men også internationalt (4), og må ses i lyset af, at flere kvinder end mænd arbejder på deltid og arbejder i hjemmet, og at flere mænd end kvinder har lange arbejdsdage og lange arbejdsuger (2). Tilsvarende peger undersøgelser på Europæisk plan på, at kvinder, i Danmark såvel som i de øvrige EU lande, stadig bruger mere tid på hus-

holdningsarbejde og børnepasning end mænd (5).

Sammenligner man livsstilen mellem mænd og kvinder ses også tydelige kønsforskelle. Generelt i retning af mere usund livsstil blandt mændene: Der er flere storrygere blandt mænd, flere overvægtige, flere med et højt alkoholforbrug og færre som dagligt spiser frugt og grønt (2).

Kønsspecifikke helbredsreaktioner

Ud over de velkendte forskelle vedrørende reproduktion og hormonsystem, adskiller mænd og kvinder sig biologisk fra hinanden på en lang række andre områder; fx med hensyn til immunsystemets funktion, reaktionen på toksiner, hjernens organisering og funktion og oplevelse af smerte (6). Det er derfor usandsynligt, at helbredsmæssige reaktioner på belastningerne ikke skulle variere mellem kønnene.

Spørgsmålet er dog langt fra særlig godt afklaret. På en lang række områder savner vi systematisk viden om forskellene på mænds og kvinders helbredsmæssige reaktioner. Ofte er det også vanskeligt at adskille betydningen af de biologiske kønsforskelle fra betydningen af de adfærdsmæssige og situationelle forskelle mellem kønnene.

Mod en kønssensitiv indstilling

Det er sandsynligt, at både forskellige typer og forskellige grader af belastninger i og udenfor arbejdet og også forskellige typer af reaktioner og grader af sårbarhed over disse belastninger har indflydelse på hel-

bredsforskellene mellem mænd og kvinder.

Uanset om det er forskelle i arbejdsmiljø, privatliv eller reaktioner på belastninger, som er afgørende for helbredsforskellene mellem kønne, så er målet ikke nødvendigvis at opnå en situation, hvor der ikke er nogen forskel. Det ville fx ikke være noget fremskridt, hvis tvungen kønskvotering i alle fag medførte, at mændene fik flere allergiske symptomer og dårligere psykisk velbefindende, eller hvis kvinderne blev udsat for flere arbejdsulykker. Pointen er, at det er nødvendigt at fokusere på problemerne, som de fremtræder for mænd og for kvinder. Vi må søge løsninger, som er sensitive overfor de specifikke måder og mønstre, hvorpå belastninger i og udenfor arbejdet influerer på helbredet blandt henholdsvis mænd og kvinder. Det gælder virkningsmekanismer både indenfor det sociale, det psykologiske, det kulturelle og det kropslig domæne.

På Europæisk plan er udviklingen indenfor arbejdsmiljøområdet i de seneste år også gået i retning af, at man ikke længere tror, det er muligt at undgå diskrimination gennem ens behandling. Den kønsneutrale indstilling er så småt ved at blive afløst af en kønssensitiv indstilling, hvor forskelle mellem kønnene anerkendes, og tiltag sigter på at undgå, at kønsforskellene medfører diskrimination. Det betyder i nogen tilfælde, at mænd og kvinder skal behandles forskelligt.

Det hele menneske

En kønssensitiv tilgang til arbejdsmiljøarbejdet indebærer også, at man ikke kan nøjes med at fokusere på eliminerings af belastninger i selve arbejdsmiljøet, og så gå ud fra, at alt andet er lige. Det er væsentligt at undersøge arbejdsmiljøet set i relation til den samlede livssituation for mænd og kvinder. I forskningen indebærer en kønssensitiv tilgang, at køn ikke blot betragtes som en variabel, der skal kontrolleres for, men at både dataindsamling og analyse er sensitiv overfor relevante kønsforskelle med hensyn til definition af problemstilling, eksisterende viden, valg af metoder, instrumenter og fortolkningsramme.

Der er naturligvis en fare for, at en kønssensitiv tilgang kan legitimere kønsdiskrimination ved at ophøje traditioner og kulturelt givne normer til urokkelige forskelle mellem kønne. Man opnår fx ikke lige adgangen til barselsorlov, ved at lade det være op til forældrene at fordele orloven mellem sig. Man kan hævde, at det er kønssensitivt, i og med at mænd og kvinder selv kan tilpasse orloven efter behov. Men man opnår alene reproduktion af de eksisterende traditioner for arbejdsdeling og indtægt.

En kønssensitiv tilgang fritager derfor ikke fra at klargøre målene med indsatsen. Hvis målene ikke omfatter mindsket diskrimination, så er det heller ikke det, der opnås. Omvendt kan en kønssensitiv tilgang være et væsentligt fremskridt i retning af at øge mulighedsrummet for både mænd og kvinder.

Referencer

- 1) *Kvinder på Arbejdsmarkedet* er 4 årigt satspulje finansieret interventionsprojekt hvis formål er:
 - At afdække årsager til udstødning blandt kvinder.
 - At undersøge effekten af arbejdsmiljøinterventioner på arbejdsevne, fravær, psykisk velbefindende og bevægeapparat besvær.
 - At undersøge implementeringsprocesser.
 - At udvikle metoder til effekt og procesevaluering.
 - At udvikle risikovurderingsværktøj.

Projektet består af en interventionsdel, hvor 13 forandringsforløb blev implementeret på virksomheder indenfor typiske kvindefag og med primært kvindelige ansatte, og en forskningsdel, hvor Arbejdsmiljøinstituttet har evalueret de 13 forløb både kvantitativt og kvalitativt.

- 2) Tal og konklusioner fra undersøgelsen "*Arbejdsmiljø i Danmark 2000.*" 2002 København, Arbejdsmiljøinstituttet. http://www.ami.dk/Nationale%20Data/NAK/vejledning/forside_pjecer.aspx

- 3) *Gender, jobs and working conditions in the European Union.* 2002. Luxembourg, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

- 4) Jansen NWH. *Working Time Arrangements, Work-Family Conflict, and Fatigue.* University Maastricht, 2003.

- 5) *How women and men spend their time. Results from 13 European countries.* Theme 3 -12/2003. 2003. Luxembourg, Eurostat.

- 6) *Exploring the Biological Contributions to Human Health. Does sex matter?* Wizemann TM, Pardue ML, editors. 1-184. 2001. Washington, National Academy Press.

Strukturreformen sætter køn på dagsordenen

Mænd udgør i øjeblikket 70 % af kommunalbestyrelserne og 90 % af landets borgmestre. Derfor må vi have flere kvinder i lokalpolitiske råd og nævn, så de kan være med til at udvikle velfærdsstaten under den nye strukturreform

Af Ann-Dorte Christensen

Lektor, FREIA (Center for Kønsforskning ved Aalborg Universitet)

Den nye strukturreform rejser en række ligestillingsmæssige perspektiver, som desværre har været fraværende i debatten om reformen. Der er ingen tvivl om, at nogle af de omfattende ændringer, der lægges op til på det sociale og uddannelsesmæssige områder, vil føre til forringelser af de offentlige omsorgsydelser. Det gælder fx i forhold til handicappede og andre svært belastede grupper. Her vil uddelegeringen og decentraliseringen fra amter til kommuner for det første betyde, at den ekspertise og kompetence, der er opbygget gennem mange år, let kan forsvinde. For det andet er det meget tvivlsomt, om nye kommuner overhovedet vil være i stand til at løfte disse tunge områder (selvom de bliver større). Forsikringsprincipperne, som er et af regeringens svar på disse problemer, vil givetvis føre til øget privatisering og markedsgørelse af den kommunale omsorg.

Sådanne omfattende ændringer i den offentlige sektor har store kønsmæssige implikationer. Velfærd er stadigvæk i høj grad bundet til en kønsbestemt arbejdsdeling, hvor kvinder både som brugere og ansatte er tæt knyttet til omsorgsområderne. Argumenter om, at kommunale institutioner i sig selv er tættere på borgere end de amtslige, holder ikke. I stedet er det om indhold, ressourcer og kompetencer, som er vigtige at fastholde og videreudvikle i velfærdsstaten.

Demokratisk tilstedeværelse

Et andet centralt ligestillingselement er spørgsmålet om demokratisk tilstedeværelse. Det er et åbent spørgsmål, hvordan sammenlægningen af kommunerne vil påvirke kvindeandelen i de kommunale bestyrelser. I det følgende vil jeg skitsere nogle af hovedspørgsmålene i den kommunale og amtskommunale kvinderepræsentation.

Sammenligner vi udviklingen i kvinders politiske repræsentation i folketinget og i lokalpolitik (dvs. i både kommunale og amtskommunale råd) har der for alle områderne været en stødt stigning i kvindeandelen i efterkrigstiden. Frem til midten af 1980'erne er der også tale om stort set parallelle udviklinger med en kvindeandel, der har bevæget sig fra under 5 % til omkring 25 %. Men mens der på det kommunale og amtskommunale niveau siden har været tale om en stagnation, så er udviklingen med en stigende kvindeandel fortsat på det nationale niveau. Ved sidste valg i 2001 var kvindeandelen til både de kommunale og de amtskommunale råd på 27 %, mens den i folketinget var 38 % - altså en forskel på mere en 10 procentpoint.

Ser vi dernæst på kvindeandelen i den politiske elite (ministre og borgmestre/amtsborgmestre) har kvindeandelen gennem alle årene været højere for ministrene end for borgmestre og amtsborgmestre. For borgme-

strenes vedkommende har der siden 1990'erne været tale om stagnation på omkring 9 % (hvilket svarer til 25 kvindelige borgmestre ud af i alt 275) og en tilbagegang for andelen af kvindelige amtsborgmestre fra omkring 20 % til 7 % (hvilket svarer til én enkelt kvindelig amtsborgmester ud af i alt 14). For ministrenes vedkommende var kvindeandelen under Nyrup-regeringen i 1990'erne på omkring 1/3. Under den borgerlige regering har der været en faldende tendens. Ved regeringens udnævnelse i 2001 udgjorde kvinderne 27,8 %, og med den seneste ministerrokade har kvindeandelen sneget sig op på 31,6 %.

Der er lang vej til reel politisk ligestilling og magtdeling mellem kønnene både på nationalt og lokalt niveau. Men udviklingen viser, at det ser ud til, at kvinders politiske repræsentation er stødt på de største barrierer på lokalt niveau. Det ses på stagnationen i kvindeandelen i de kommunale og amtskommunale råd, men endnu mere markant på andelen af borgmestrene og amtsborgmestrene, hvor over 90 % er mænd.

Efterslæb eller mandlige magthierarkier?

Men hvordan skal man forklare disse forskelle i kvinderepræsentationen på de forskellige niveauer? I Norge, hvor tendensen har været den samme, har undersøgelser peget på, at der vil være et særligt efterslæb på

det kommunale niveau, bl.a. fordi der ofte her er et mere traditionelt syn på kvinders og mænds offentlige positioner (Karvonen og Selle, 1995).

Der er ingen tvivl om, at kvinder støder på kønsbestemte barrierer i politik. Men det problematiske ved tankegangen om et efterslæb er, at man mere eller mindre forventer, at uligheden løser sig af sig selv, fordi man antager, at de tærskler, som nye grupper støder på, langsomt vil forsvinde. Selvom det givetvis er korrekt, at der kan være flere kønsstereotype barrierer på det lokale niveau, så skal man ikke overse, at en så markant mandlig overrepræsentation på de mest betydningsfulde lokale politiske poster også vil handle om magt og om reproduktion af de bestående kønshierarkier.

Når man skal vurdere den fremtidige udvikling, bør man tage følgende spørgsmål i betragtning.

1) Vil kvinder overhovedet være interesserede i at indgå i det lokale repræsentative system?

Undersøgelser viser nemlig, at der er forskelle i kvinders og mænds lokale deltagelsesprofil. Mens mænd i højere grad end kvinder deltager i vælgermøder op til kommunalvalgene samt i møder om lokale og kommunalpolitiske spørgsmål, ser det ud til, at kvinder i højere grad deltager i møder i de lokale institutioner som fx skoler og daginstitutioner.

Kvinder er altså interesseret i lokalpolitik, men lægger tilsyneladende deres engagement og aktivitet uden for det formelle politiske system. Dette ses også af, at kvindeandelen af de opstillede kandidater til kommunale og amtskommunale valg har været faldende. Desuden har kvinder generelt en meget lav partideltagelse på under 10 % (for kvinder under 40

år er tallet 3 %). Der er med andre ord ikke noget stort kvindeligt potentiale, der står på spring for at udfordre mændene på de lokale opstillingslister. (Christensen og Siim, 2001).

2) Hvordan vil de lokale magthierarkier udvikle sig i forlængelse af kommunesammenlægningen og nedlæggelsen af amterne?

Der er ingen tvivl om, at de eksisterende lokale hierarkier og netværk vil ruste sig i forhold til at fastholde deres nuværende magtpositioner. Allerede i forbindelse med debatten om strukturreformen har det været tydeligt, at de lokale netværk i kommuner og amter er meget opmærksomme på at fastholde og gerne udvide deres indflydelse. Der er heller ingen tvivl om, at der på disse områder stadig er en markant mandedominans, som man ikke skal undervurdere betydningen af.

Mobilisering af kvinder

På den anden side skal man heller ikke undervurdere det mobiliseringspotentiale, som mange kvinder har i kraft af deres engagement i de lokale institutioner. Hvis dette potentiale i højere grad skal aktiveres i forhold til de nye repræsentative poster i kommunerne, er det vigtigt at gentænke såvel politikens form som indhold. Det kunne fx være i form af en politisk indholdsmæssig diskussion af de ændringer, som strukturreformer lægger op til på nogle af de centrale velfærdsområder.

Det kunne også være i form af en kritisk diskussion af den politiske kultur i partierne og en tiltrængt opprioritering af ligestillingsarbejdet her.

Hvis de politiske partier reelt vil tage ligestillingen på dette område alvorligt, bør de også inde for egne rækker udvikle effektive og brugbare strategier, fx for opstilling af kandidater til offentlige valg. Desuden er der behov

for en kritisk vurdering af de eksisterende repræsentationsformer, hvor fx borgerlisterne kunne være et alternativ til de politiske partier, som pt. ikke tiltrækker kvinderne.

Endelig ligger der en vigtig opgave for kvindeorganisationer og andre kvindepolitiske netværk og organiseringer i at udvikle kollektive strategier både for at få kvinderne til at stille op til de lokale repræsentative organer og for at få ligestillingsaspektet på dagsordenen på dette område. Der er ingen tvivl om, at en væsentlig del af kampen for at bevare og videreudvikle velfærdssamfundet i årene fremover kommer til at ligge her. Og disse væsentlige diskussioner og beslutninger bør ikke overlades til kommunalbestyrelser, hvor over 70 % er mænd eller til borgmestre, hvor 90 % er mænd.

Litteratur:

Aftale om strukturreform, juni 2004, Indenrigsministeriet hjemmeside, www.im.dk

Borchorst, Anette og Drude Dahlerup (2003).

Ligestillingspolitik som diskurs og praksis. Samfundslitteratur.

Christensen, Ann-Dorte og Poul Knopp Damkjær (1998).

Kvinder og politisk repræsentation i Danmark. GEP-tekstserie, nr. 7.

Christensen Ann-Dorte og Birte Siim (2001).

Køn, demokrati og modernitet. Mod nye politiske identiteter. Hans Reitzels Forlag.

Jensen, Grethe og Benito Scocozza (1996).

Politikens bog om danskerne og verden. Hvem, Hvad, Hvor i 50 år, Politikens Forlag.

Karvonen, Lauri og Per Selle (1995).

Women in Nordic Politics. Closing the Gap. Aldershot: Dartmouth.

Kønsblind strukturreform

Regeringen har overtrådt ligestillingsloven flere steder i arbejdet med den nye strukturreform. For det første blev strukturkommissionen sammensat med 13 mænd og en kvinde. For det andet glemte man alt om mainstreaming

Af Tinne Stubbe Østergaard

Styrelsesmedlem,
Dansk Kvindesamfund

Det har været dansk lov siden 1985 at tilstræbe ligelig kønsfordeling i offentlige råd, nævn og kommissioner. Er det ikke muligt, skal der gøres rede for det. Men Indenrigsministeren glemte at indberette om den ulige sammensætning i strukturkommissionen til Ligestillingsministeren, der valgte ikke at foretage sig noget, da det blev opdaget. Ligestillingslovens vigtigste sanktion er, at Ligestillingsministeren kan gribe ind, men den er svag, når det er regeringen selv, der overtræder loven.

Kravet om mainstreaming står i § 4 i ligestillingsloven: "Offentlige myndigheder skal inden for deres område arbejde for ligestilling og indarbejde ligestilling i al planlægning og forvaltning". Mainstreaming skal sikre større kvalitet i den offentlige forvaltning. Men hverken strukturkommissionens 1600 siders rapport om anbefalinger til en reform eller regeringens udspil "Det nye Danmark" inddrager køn eller ligestilling. Vi har fået en kønsblind strukturreform.

Den manglende mainstreaming er et alvorligt problem, fordi kvinder og mænd bruger de offentlige velfærdsydelser på forskellige måder. Desuden er de fleste ansatte i amter og kommuner kvinder, nemlig 76 % i amterne og 78 % i kommunerne. Reformforslaget angår især kvindernes hverdag, ikke mindst hvis regeringen ønsker mere udlicitering. Den manglende mainstreaming er kort sagt mangel på omtanke.

Demokratisk problem

Blandt lederne er der kun få kvinder. Finansministeriet, Kommunernes Landsforening og Amdsrådsforeningen er i 2003 gået sammen om udvikling af fremtidens offentlige topledere i www.PublicGovernance.dk. Det er en tænketank, der ikke behøver at følge ligestillingsloven. Der er ingen kvinder i bestyrelsen. Udvikling af flere kvindelige ledere eller mainstreaming nævnes ikke (Dansk Kvindesamfund har kontakttet Ligestillingsafdelingen).

Det manglende kønsperspektiv er også et demokratisk problem, fordi kun 27 % af de folkevalgte i amter og kommuner er kvinder. Andelen er blevet mindre de sidste 10 år. Kun 1 ud af 14 amtsborgmestre er kvinde, og kun 25 ud af 275 er borgmestre. Der er flest kvinder valgt i bykommuner, men efter sammenlægningen af kommuner kan transport blive et problem. Det er derfor vigtigt at overveje, om en strukturreform vil engagere flere kvinder til at stille op og tage medansvar for demokratiet.

Princippet om at tilstræbe ligelig kønsfordeling i ledelse og beslutningsprocesser stammer fra FN's CEDAW-konvention, der har som formål at fjerne diskrimination mod kvinder. Danmark har lige udgivet sin 6. periodiske statusrapport, der skal eksamineres af CEDAW-komiteen og Dansk Kvindesamfunds kommentarer er med i den såkaldte "skyggerapport". Landene vurderes i forhold til

deres eget niveau, så Danmark kan ikke undskylde sig med, at vi er foran andre lande, når det gælder ligestilling.

I år laves der også opfølgning på FN's Kvindekonference i Beijing 1995, hvor princippet om mainstreaming anbefales. Mainstreaming er også skrevet ind i Amsterdamtraktaten.

Mediekritik: køn er vigtigt

Det er tankevækkende, at medierne ikke ville skrive om kønsperspektiverne i strukturreformen, heller ikke når de fik tilbudt de konkrete fakta. Kun Weekendavisen trykte et debatindlæg, men fjernede alt om mainstreaming, CEDAW og Beijing 95.

Hvorfor er det vigtigt for nogen at holde kvinder uden for indflydelse og at bagatellisere at manglende ligestilling modvirker den demokratiske samfundsudvikling? Det nordiske ligestillingsarbejde fungerer som inspiration og praktisk forbillede for mange, der bruger FN's og EU's principper til at realisere visionen om et velfungerende samfund. Det er derfor ikke kun for vores egen skyld, at regeringen skal overholde landets love.

Der er links til Ligestillingsloven og mainstreaming på www.lige.dk. Den 6. danske CEDAW-rapport kan fås på tlf: 33 92 00 00 eller på www.um.dk (→ *Udviklingspolitik* → *Politik og Strategier* → *Ligestilling*).

Vi skal have mændene med

Af Eva Kjer Hansen

Social- og Ligestillingsminister

Ligestillingsdebatten fylder alt for lidt i Danmark. Udover kvindedagen den 8. marts og ved offentliggørelse af lønstatistikkerne, er det begrænset, hvor meget vi diskuterer ligestilling. Det er ærgerligt, for der er mange områder i det danske samfund, hvor vi ikke har ligestilling. Der ligger en masse udfordringer og jeg glæder mig til at arbejde med ligestillingsområdet.

Der er iværksat en række spændende initiativer, som jeg vil videreføre. Det drejer sig bl.a. om kvinder i ledelse, kvinder i forskning og hele arbejdet med mainstreaming. Men umiddelbart er der tre områder, jeg vil give en ekstra vægt, nemlig mænd og ligestilling, etniske minoriteter og vold mod kvinder. Det er alle områder, som jeg mener, vi skal lægge ekstra kræfter i.

Der er mest fokus på kvinder, når vi taler om ligestilling. Det er der flere gode grunde til, men skal vi videre i ligestillingsarbejdet, må vi have mændene med. De oplever i øvrigt også ligestillingsproblemer: Mænd har lavere middellevetid og ofte dårligere sundhed end kvinder, og de fylder mere i voldsstatistikkerne. Desuden er der stadig mange fædre, der føler, at de ikke står på lige fod med moren, når de bliver forældre.

Fædres muligheder

Der er formel ligestilling mellem fædre og mødre, men det betyder ikke, at der er reel ligestilling. Der er fædre, der synes, at de ikke bliver accepteret på lige fod, og at de ikke har de samme muligheder og rettigheder som mødre.

Jeg har indledt et samarbejde med sundhedsplejerskernes faglige sam-

menslutning for at se på, hvordan vi giver fædre de bedste muligheder fra starten af forældreskabet. Fædre skal også oplyses om deres rettigheder i forhold til orlov og derfor udsender jeg i slutningen af året en pjeces til fædre om deres rettigheder og muligheder for at holde barselsorlov. Med de nye regler om barselsorlov er det helt op til forældrene at beslutte, hvordan orloven skal bruges. Det bør give mere plads til, at også manden kan få opfyldt sine ønsker om barselsorlov.

Vold mod kvinder

Stadig alt for mange kvinder oplever vold inden for hjemmets fire vægge. Der har de sidste år været sat fokus på de voldsramte kvinder. Det arbejde vil jeg fortsætte, og jeg vil sætte specielt fokus på forebyggelse, både i forhold til mænd og kvinder. Mænds vold mod kvinder er et levn fra en tid, hvor mænd opfattede kvinder som underlegne, og hvor det var tilladt at behandle kvinder efter forgodtbefindende. De skal have oplysning om, hvor de kan henvende sig for at stoppe den voldelige adfærd. Ellers bliver det en endeløs spiral, hvor vi symptombehandler i stedet for at tage fat om problemets rod.

Regeringens handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder udløber ved årsskiftet, og der skal derfor udarbejdes en ny handlingsplan, hvor der også skal være fokus på forebyggelse og mænd. Der skal udarbejdes materiale om vold til mænd, så de ved, hvor de kan få hjælp til at komme videre fra at slå.

Integration og ligestilling

Ligeværdighed og respekt for begge køn en vigtig forudsætning for at

kunne klare sig i samfundslivet - og især i arbejdslivet, der er én af indgangene til god integration. Mange minoritetsfamilier lever med traditionelle kønsrollemønstre, hvor kvinder og piger ikke betragtes som ligeværdige med mænd og drenge. Disse kønsrollemønstre medvirker til at fastholde piger og kvinder i en traditionel rolle, og afholde dem fra at deltage i samfundslivet på lige fod med andre.

Den totale mangel på ligestilling, som vi desværre ser hos visse etniske grupper, hører ikke hjemme i Danmark - eller noget andet sted. Vi må aldrig komme i en situation, hvor manglen på ligestilling undskyldes med 'kultur'. De kvinder, der kommer til Danmark, skal ikke leve under samme diskriminerede forhold, som de er flygtet fra i deres hjemland. Tværtimod skal vi stå ved, at vi vil have ligestilling - det skal skinne igennem overalt i vores samfund.

Jeg går ind i arbejdet med stor energi, og jeg glæder mig meget til samarbejdet med alle de frivillige organisationer, som jeg synes, gør en god indsats for ligestillingen.

Eva Kjer Hansen
Social- og Ligestillingsminister

Udenrigspolitik uden ligestilling?

Af Tinne Stubbe Østergaard

Styrelsesmedlem,
Dansk Kvindesamfund

Udenrigsministeriet fik nyt webdesign på hjemmesiden www.um.dk i maj 2004. Her blev stort set alt om kvinder og ligestilling fjernet. Det gælder også referencer til relevante FN-dokumenter. Henvendelser til Udenrigsministeriet og Ligestillingsafdelingen har ikke umiddelbart ændret på noget.

Mangelfuld hjemmeside

Hjemmesiden er i det hele taget fyldt med fejl og mangler, som bør rettes. Fx er søgefunktionen ikke særlig god. Der er også fjernet så meget materiale, at der kun findes få publikationer, og det gør det svært at følge udviklingen. Desuden findes væsentlige dokumenter kun i formater, der ikke er hensigtsmæssige. Et eksempel er "Partnerskab 2000", der præciserer, at Danmark vil fremme demokrati, miljø og ligestilling i sin udviklingsbistand. Den findes kun i rtf-format, som ikke er læsevenligt.

Først d. 19. juli 2004 kom et afsnit om ligestilling og herunder et afsnit om ligestillingsarbejdet i FN. Se www.um.dk (→ *Udviklingspolitik* → *Politik og strategier* → *Ligestilling*).

Alt om ligestilling mellem kønnene findes nu kun under udviklingspolitik. Det følger ikke hidtidig dansk udenrigspolitik eller anbefalingerne fra "Det fremtidige ligestillingsarbejde" fra 1999. Se www.statsministeriet.dk (→ *publikationer* → *Søg: Statsministeriet 1999*).

Udenrigsministeriets ligestillingsrapport findes på www.ligestillingidanmark.dk (→ *Statsinstitutioners hovedresultater* → *Ministeriernes ligestillingsrapporter*), og består af to

dele: Personalepolitik og udviklings-samarbejde. Ligestilling i udenrigspolitikken er altså tilsyneladende glemt.

Ligestilling i udenrigspolitik

Det internationale samarbejde for ligestilling mellem kønnene angår ikke kun udviklingspolitikken. Danmark samarbejder også om ligestilling i EU, Europarådet og CSCE / OSCE (Organisationen for sikkerhed og samarbejde i Europa). Det nordiske samarbejde om ligestilling foregår dog mellem ligestillingsministrene. Se www.lige.dk (→ *Internationalt* → *Norden*).

Danmark forventes at få plads i FN's Sikkerhedsråd og bør aktivt følge Sikkerhedsrådets Resolution 1325 om kvinders inddragelse i konfliktløsning, fredsprocesser og genopbygning. Se www.womenwarpeace.org (→ *Tool Box*), hvor resolutionen er kommenteret. På www.um.dk er der ikke en eneste henvisning til SR 1325, selvom FN's generalsekretær Kofi Annan ofte henviser til den.

Ved sidste regeringsskifte blev antallet af medarbejdere i Udenrigsministeriet skåret ned med 20 %, og ligestillingssekretariatet SQ blev reduceret fra 3-4 medarbejdere til en enkelt. Siden har det vist sig at Danmark har valgt en meget aktiv rolle i udenrigspolitikken, men hvad med ligestillingen? Er den forsvundet i takt med kampen mod terrorisme og de militære engagementer?

Danmarks ligestillingsstrategi i udviklingspolitikken forventes lanceret i september (efter deadline, red.), og Udviklingsminister Bertel Haarder vil

"Spørgsmål om ligestilling og køn bør være synlige såvel i udenrigs- som i udviklingspolitikken", påpeger Tinne Stubbe Østergaard

uden tvivl fortsætte Danmarks tradition for at tænke ligestilling med i alle projekter og strategier. Det er et mere alvorligt spørgsmål, om ligestillingen vil blive tænkt med i Danmarks udenrigspolitik.

"Udenrigsministeriet samarbejder tæt med danske Ngo'er om kønsspørgsmål. Særligt de danske kvindeorganisationer er vigtige medspillere", står der i Udenrigsministeriets ligestillingsrapport. Det er derfor særdeles relevant, at vi følger Danmarks deltagelse i det internationale samarbejde for ligestilling mellem kønnene og præsentationen af den på www.um.dk. Hermed er alle opfordret til at undersøge og dokumentere sagen.

Interesserede kan henvende sig til Tinne Stubbe Østergaard (se adresse, e-mail og telefon på side 28)

Mellem Heteromokker og Lebbekonvent

Af Sine Borup

De fleste feminister må ofte diskutere rødstrømper og lilla ble, eller hvem der tager opvasken derhjemme. Mere seriøse bud på, hvem feminister er, og hvad de vil, bliver taget op i antologien *Femkamp*, der har bidrag fra hele Norden (De tre nordiske lande, Sverige, Norge og Danmark, samt Finland og Island).

Bogen er inddelt i fem kapitler med artikler af varierende længde og indhold, som afspejler, hvad der rør sig i det enkelte land. Det er en antologi på over 500 sider, mættet med informationer og skrevet på svensk, norsk og dansk, hvilket gør det til et større projekt at komme igennem det hele. Det er dog indsatsen værd, for læseren sidder tilbage med større indsigt i feministiske problemstillinger og debatter i de forskellige lande. Desuden tvinges man til at tænke feminismen ind i en større global sammenhæng.

Antologien kommer vidt omkring. Diverse personligheder, eksperter og feminister skriver fx om homo og hetero, nye og gamle feminister, mændene i det feministiske projekt, om kvindekroppen og etniske minoriteter. Artiklerne berører mange af de samme emner, men det er nuancerne, der åbner perspektiverne for læseren.

Kvindens forhold til deres krop er et emne, der går igen i alle landene. Fx i artikler om porno, prostitution og trafficking. Her fremgår det fx, at det i frisindede Danmark er umuligt at få en seriøs debat omkring porno og prostitution, fordi enhver kritisk røst bliver affærdiget som en særlig anti-liberal (altså udansk), frigid mokke. Diskussionen i Sverige derimod drejer sig om pro og contra den nye

sekskøbs-lov, hvor køberen af seksuelle ydelser kriminaliseres og ikke den prostituerede. I Finland drejer debatten sig om landets status som transitland for prostituerede fra Rusland og de Baltiske lande. Det islandske kapitel problematiserer myten om de smukke og skønne islandske kvinder, der skal markedsføre Island i udlandet.

Reklamernes kvindebillede er også et hot emne i alle antologiens kapitler. I Danmark har debatten været i gang for ganske nylig, da CULT endnu engang gjorde sig bemærket med en kontroversiel reklame. I det danske kapitel findes en gengivelse af kampen mellem Kvindeligt Selskab og Arla Foods og deres reklamer for mini-mælk. I artiklen *Kroppen och Pengarna* stiller svenske Anna Jalakas spørgsmålet, hvorfor underernæret er så smukt? Hun afdækker samtidig næsten usynlige, men ikke mindre stærke, sammenhænge mellem kvindekroppen og kapitalisme. Denne diskussion kan læseren se genspejlet i artiklen om de smukke islandske kvinder. I Norge tager diskussionen en anden drejning, hvor Susanna Mattson skildrer mediernes brug af kvinder, og hendes konklusion findes allerede i artiklens overskrift *Avklädda kvinnor eller inga kvinnor*.

Flere artikler handler desuden om kvindekroppens betydning i forhold til kvinders position og muligheder på arbejdsmarkedet. Det er nemlig kendetegnende for næsten alle lande, at der findes alt for få kvindelige topledere og for få synlige og aktive kvinder med stærke meninger og vilje til magt. Finland går dog i spidsen, som det eneste land, hvor Rigsdagen består af lige del mænd og

kvinder. Men under overfladen kæmper de finske kvinder stadig med glastag, lønforskel og megen vold mod kvinder.

Endelig handler mange bidrag om kampen mod det traditionelle syn på feminismen. I alle landene eksisterer der et kollektiv-kulturelt billede, der skildrer feminister som "mandehadere", frigide "heteromokker" eller "lesbiske-beton-mokker", der går til møder i "lebbe-konventet." Dette billede af feministerne skabes af radikale eller aggressive feminister, som mange andre feminister bruger energi på at tage afstand fra. Eksempler på radikale feminister er den danske gruppe, Female Fist (se landsmødenummeret af *Kvinden & Samfundet*), eller den norske gruppe, Ottar, der ikke vil diskutere eller teoretisere feminismen, de vil derimod *agere*.

I mange artikler kommer feminisme-definitionen til at handle om denne modsætning mellem teoretiske og agerende feminister eller nye vs. gamle feminister. Disse forskelle skaber ofte splid mellem feminister til stor skade for det fælles projekt. Samtidig bruger mediernes disse interne modsætninger til at spille feminister ud mod hinanden. Konsekvensen er, at det bliver sværere at få en seriøs debat i gang. Og det er ærgerligt, for *Femkamp* lægger op til mange fremtidige projekter for feminister i hele Norden.

Hoved red. Gunilla Edmo & Ulrika Westerlund:

Femkamp – om nordisk feminism
Bangs forlag 2004

512 sider, 79 kr. PP Forlag (bestil på 3581 3500 / www.pppforlag.com)

DANSK KVINDESAMFUND**LANDSSTYRELSEN****Forkvinde**

Karen Hallberg
Havnegade 33, 2 th.
1058 København K
3315 6940
kl.hallberg@get2net.dk

Kasserer

Agnes Østvand
Håndværkervej 169
8600 Silkeborg
8686 7357 / 3029 7357
agnes@ostvand.dk

Næstforkvinde

Edith Hansen
Gl.Hellebækvej 5c
3000 Helsingør
4921 6284
Edithogjonas@mail.tele.
dk

Medlemmer

Tinne Stubbe Østergaard
Trige Centervej 34
8380 Trige
8623 1231
bnaa0005564@bolignet-
aarhus.dk

Gurli Jensen

Katsigvej 43, skær
9900 Frederikshavn
9847 3449
hedebakken@get2net.dk

Buffy Lundgren

Sigrød Undsetsvej 226 B
9220 Ålborg Ø
9934 8511 / 2617 2833
bjlundgren@yahoo.com

Gry Pedersen

Pilehøjvej 2
2750 Ballerup
4464 9698
Pederseng@sol.dk

Suppleanter

Helen Stensbæk
Schrøder
Assensvej 98
5771 Stenstrup
6324 0030
clausodense@post.tele.
dk

Agnes Bræmer

Dannebrogsgade 13, 2th.
1660 København V
3324 2262 / 2512 3832
agnesbraemer@hotmail.com

LOKALE KREDSE**Frederikshavn / Sæby**

v/ forkvinde
Alice Fredborg Sørensen
Karetmagervej 24
9300 Sæby
9846 1660

Hellerup

v/ forkvinde
Susi Alsfelt Riise-
Knudsen
Fortunvej 41
2920 Charlottenlund
3964 4010

Hjørring

v/ kontaktkvinde
Else Andreasen
Frejasvej 42
9800 Hjørring

Thy / Mors

v/ kontaktkvinde
Mette Lund
Fuglesøparken 32
7900 Nykøbing Mors

Kolding

v/ kontaktkvinde
Inger Olsen
Haslevej 15
6000 Kolding
7552 3517

København

v/ forkvinde
Dorte Schiønning
Andersen
Ledagersti 17
2720 Vanløse
3874 1924
tid@get2net.dk

**Lyngby-Virum-Søllerød-
Gladsaxe**

v/ forkvinde
Ulla Lundbye
Nybrovej 271
2800 Kgs. Lyngby
4588 8738
sofiton@get2net.dk

Odense

v/ kontaktkvinde
Hanne Bille
Hjallesegade 11,C3
5260 Odense S
2628 8083
bille@odense.kollegie-
net.dk

Roskilde

v/ forkvinde
Henriette Kofoed
Landevejshøj 17,
Højby
4320 Lejre
4648 1143

Horsens

v/ forkvinde
Lis Ørnstrup
Charlotteparken 14
Stensballe
8700 Horsens
7565 7457

Vejle

v/ forkvinde
Kirsten Dalager
Horsvangen 10
7120 Vejle
tlf 7581 5346 / fax 7571
2084
Kirsten.Dalager@skole-
kom.dk

Aalborg

v/ kontaktkvinde
Helle Ahlgreen-Ussing
Sebbersundvej 29, 2 tv.
9220 Aalborg Ø
9815 2135

Århus

v/ kontaktperson
Søren Sylvest
Borggade 16, 2 th.
8000 Århus C
tlf 8620 2740 / fax 8620
2742
s.sylvest@webspeed.dk

Nekrolog

Åse Skov in memoriam

Af Neel Sylvest

Åse Skov sov stille ind den 28. juli efter at have ligget i coma nogle måneder som følge af en blodprop i hjernen.

Åse var gennem mange år meget aktiv både internt i Dansk Kvindesamfund og eksternt som repræsentant for foreningen.

Udadtil repræsenterede Åse Dansk Kvindesamfund i bestyrelsen for Kvindernes Bygning. Hun varetog videre foreningens interesser i CARE-Danmark og Alfred Olsens legat. Gennem en årrække udførte Åse er stort arbejde, herunder ikke mindst administrativt i Kvindernes Ulandsudvalg – KULU.

Der, hvor de fleste medlemmer især stiftede bekendtskab med Åse, var på

Lands- og Arbejds møder, hvor hun var en hyppig og aktiv deltager.

Hendes interesser spredte vidt – Københavnskredsens styrelse, Arbejdsmarkedsudvalget og Internationalt udvalg. Ved Åses bortgang var hun formand, den store drivkraft og koordinator for Københavnskredsens Rådgivningskontor.

Åses langvarige og bredspektrede indsats i Dansk Kvindesamfund gjorde hende kendt og afholdt af mange. Hendes store engagement og arbejdsindsats kombineret med hendes imødekommenhed og venlige og interesserede væsen, gjorde hende til et forbillede for os.

Åse evnede at gøre sin store indsats for foreningen, selv om hun også var dybt engageret i sine 3 døtre og børnebørn.

Det er stadig svært at fatte, at hun ikke længere er iblandt os, men hun vil stå som en ledestjerne for det frivillige arbejde i organisationer som Dansk Kvindesamfund.

Æret være Åses minde

Åse Skov

Tilbud på Tænk+Test

Tænk+Test er **Danmarks førende forbrugermagasin**. Bladet er med til at sætte dagsordenen i den daglige debat – uanset om det handler om fødevaremærkning, finansielle tjenesteydelser, legetøj, allergi eller slankek piller.

Tænk+Test udkommer 10 gange om året og koster kun 238 kroner. Som medlem af Dansk Kvindesamfund kan du nu få et **introduktionstilbud**. Prøv ti numre af Tænk+Test for kun 201 kroner.

Ring 7741 7777 eller mail til abn@fbr.dk. Husk at fortælle, at du er medlem af Dansk Kvindesamfund.

Kredsnetværksmøde i København

D. 23. - 24. oktober afholdes der kredsnetværksmøde i København, hvor hovedemnet bliver **foreningens økonomi**. Styrelsen vil komme med et oplæg med ideer til nye tiltag, og en konsulent vil stille sin ekspertise gratis til rådighed.

Alle er velkomne, og man sørger selv for overnatning og transport. Styrelsen opfordrer til, at alle kredse sender mindst én repræsentant. Der kan evt. blive tale om transportgodtgørelse og betalte måltider.

Først i oktober bliver der udsendt yderligere oplysninger via mail. Ring til sekretariatet for mere information.

Fordrag i Århuskredsen

Vivien Abrahamsen holder foredrag om "**Kvinder og alkohol**" onsdag den 6. oktober kl. 19-21 på Kvindemuseet, Domkirkeplads 5, 8000 Århus C. Der er gratis adgang.

Vivien Abrahamsens foredrag er bredt og inddrager både kvindens selvværd og hendes relationer til andre, især børnene.

Mødet er arrangeret af Århuskredsen og Kvindemuseet og er et led i en udstilling, der har titlen "Kvinder og rusmidler", som Kvindemuseet åbner i slutningen af september.

“Køn og etnicitet hænger sammen”

Dansk Kvindesamfunds styrelse fik ved forårets landsmøde tilført flere yngre kræfter. Portrætserien stiller denne gang skarpt på det nye styrelsesmedlem Buffy Lundgren fra Aalborg-kredsen, der har markeret sig som tovholder på et velbesøgt arrangement om voldelige mænd

Af Signe Møller Jørgensen

Buffy Lundgren er 27 år, amerikaner og har boet i Danmark de sidste fem år. Som barn i 1980'ernes USA voksede hun op med årtiets image af ambitiøse karrierekvinder og stærke kvindelige popstjerner, som Tina Turner og Madonna, som hun beundrede. Men det var i løbet af teenageårene hun for alvor udviklede en interesse for ligestilling og feminisme, fordi hun oplevede at blive undervurderet som både kvinde og etnisk minoritet. "På universitetet blev jeg aktiv i flere diskussionsgrupper om race og køn og demonstrerede mod nedlæggelse af fag om kvinder og etnicitet. Dansk Kvindesamfund er dog den første kønspolitiske forening, jeg har været medlem af."

Da Buffy kom til Danmark, var hun meget begejstret for, hvor langt vi er nået med ligestilling. Hun var imponeret over antallet af kvindelige politikere, mindre vold mod kvinder og den danske barselsorlov – der findes ikke noget tilsvarende i USA. I det hele taget er Buffy glad for, at danskerne accepterer udearbejdende kvinder. Konservativ politikere i USA giver nemlig udearbejdende kvinder skylden for familiens sammenbrud og stigningen i kriminalitet.

"I USA bliver man kaldt 'femi-nazi', hvis man er feminist, fordi folk ikke forstår den feministiske tankegang

og føler sig truet. De ønsker at skræmme folk fra at blive feminister ved at bruge det ord. Det er meget nedsættende, mere end rødstrømpe."

Minoritetskvinder og dansk lighedsforståelse

Buffy's umiddelbare begejstring over danske kvinders muligheder og rettigheder er dog dalet efter, hun har lært samfundet nærmere at kende. Hun er overrasket over den danske hetz mod feminister, og måden man taler om rødstrømper på. Desuden kritiserer hun, at en voksende underklasse af arabere isoleres i samfundet. Det gælder særligt kvinder, og det vil hun gerne være med til at sætte fokus på.

"Der er megen lighed i det danske samfund, men der er også en gruppe minoritetskvinder, som ikke har samme muligheder, fordi de er totalt afhængige af en mand. Jeg vil gerne være med til at sikre, at disse kvinder kender deres rettigheder og muligheder for uddannelse og karriere."

Buffy skrev i foråret en artikel til *Tidsskrift for arbejdsliv* om den danske forståelse af lighed, og hvordan den skaber problemer i dansk integrationsarbejde. Artiklen er baseret på hendes speciale, hvor hun undersøgte et integrationsprojekt på en

virksomhed i Jylland.

"Jeg observerede og stillede spørgsmål til, hvordan personalet interagerede med flygtninge. Det primære problem i den sammenhæng var danskernes forståelse af, hvad det betyder at være lige. For danskerne drejer det sig om, at fremmede skal assimilere til dansk kultur. Det tyder på, at de mangler tolerance for andre kulturer og kulturforskelligheder, men det kan forklares historisk. Mange danskere føler sig truet af forskelle, fordi de er stolte af at have nedbrudt og udryddet klassesamfundet og dens forskelle i kultur og muligheder."

Buffy mener, at danskerne, udover at fokusere på de etniske minoriteter, også bør være mere opmærksomme på sig selv og bevidste om, hvor nemt det er at blive isoleret i Danmark.

"Danmark er et lukket samfund, og det er svært at føle sig accepteret i landet. Der er størst chance for at blive marginaliseret og isoleret, når man kommer hertil som udlænding. Det har jeg også selv oplevet, og det gælder i særlig grad for kvinder. Jeg kunne godt ønske mig, at der, udover integrationsprojekter, blev sat flere ressourcer af til projekter med fokus på lige rettigheder og etnisk diskrimination, som kan skabe bedre forhold for disse kvinder."

Sammenhæng mellem køn og etnicitet

Spørgsmål om køn, etnicitet og integration har været centrale under Buffy's uddannelse, bl.a. som praktikant på Institut for Menneskerettigheder, hvor hun var med til at planlægge menneskerettighedskurser og en køns sensitivetsmanual for politiet i ulande. Hun var desuden praktikant i et FN kontor i Schweiz, hvor hun arbejdede med moderne slaveri, herunder gældsslaveri og trafficking. Men koblingen mellem køn og etnicitet har også at gøre med hendes ophav og hendes forståelse af feminismen.

"For mig hænger spørgsmål om køn og etnicitet uløseligt sammen, fordi min mor er sort amerikaner, mens min far er hvid svensker. Jeg synes feminisme bør handle om et opgør med de traditionelle magtstrukturer. Vi bør værdsætte forskelle og integrere og inddrage forskellige køn og etniciteter på alle niveauer i samfundet. Det er et ideologisk spørgsmål om, hvordan vi ønsker at leve i samfundet, og her er det helt centralt for mig, at vi bidrager til et demokratisk samfund ved at acceptere forskelle i køn og etnicitet."

I fremtiden håber Buffy på at arbejde med køn, etnicitet og ligestilling både professionelt og i Dansk Kvindesamfund.

"Det er min interesse i etniske minoritetskvinder her i Danmark, der har fået mig til at melde mig ind i foreningens styrelse, og jeg er utrolig glad for den tillid medlemmerne har vist mig ved at stemme mig ind. Men jeg er jo også relativt ny inden for Dansk

Kvindesamfund, så i første omgang vil jeg prøve at danne mig et indtryk af, hvordan organisationen fungerer."

Plads til den enkelte kvinde

Buffy håber også at kunne være med til at inddrage yngre mennesker i ligestillingsarbejdet hos Dansk Kvindesamfund. Hun synes det vigtigt at udvikle og vække interessen for feminisme og kønsspørgsmål hos unge piger.

"Jeg tror, at mange piger tager ligestilling og deres rettigheder for givet og derfor ikke udvikler en kønspolitisk interesse. Det har nok også noget at gøre med, at de ikke kan identificere sig med rødstrømperetorikken, som jo hører en anden tid til. Så det er vigtigt for mig, at give de unge kvinder mulighed for at udvikle og formulere deres egne visioner for, hvad der er vigtigt for dem, som kvinder i fremtidens samfund."

For Buffy handler feminisme nemlig også om at udfordre de vante forestillinger om, hvad det vil sige at være en kvinde og pige. Det mener hun også er nødvendigt for fremtidens kvinde, der i høj grad skal finde sin egen løsning på, hvordan karriere og familieliv kan kombineres.

"Min mor, der var hjemmegående da børnene var unge, har altid opfordret mig til at få en karriere og blive uafhængig af en mand. Og jeg har altid selv været overbevist om, at jeg skulle gøre karriere og ikke nødvendigvis giftes og have børn, men i dag er jeg mere tvivlsom overfor, hvordan det hele skal gå op. Det er vel, fordi jeg er blevet ældre og kan se, at jeg både vil

Buffy Lundgren er ny i Dansk Kvindesamfunds styrelse. Hendes primære fokusområde er køn, etnicitet og integration.

være den stærke uafhængige karrierekvind og have børn. Tidligere var jeg mere fastlåst i mine forestillinger, men i dag tænker jeg, at kvinder sagtens både kan være hjemmegående og feminister. Det vigtigste er, at de har mulighed for at gøre, hvad de har lyst til samtidig med, at de kan fastholde deres selvrespekt og blive værdsat af andre – både kvinder og mænd."

Returneres ved varig adresseændring

Dansk Kvindesamfund
Niels Hemmingsensgade 10, 3 sal
1153 København K

B

Modtager
Adresse
Postnr. og by

LEDER

Så kom den ventede ministerrokade. Jeg hilser meget velkomment, at kvinderne har fået mere magt.

Rokaden betød også, at vi har fået en ny Minister for Ligestilling. Det føler jeg til gengæld blev totalt overset, og det er meget beklageligt. Godt nok er Ministeriet for Ligestilling et lille ministerium med få ressourcer. Men det til trods, har ministeriets medarbejdere formået at udføre et gedigent arbejde indenfor mange ligestillingsområder.

Jeg benytter hermed lejligheden til at takke Henriette Kjær for samarbejdet. Forhåbentlig får vi også et godt samarbejde med vores nye minister Eva Kjer Hansen.

Nordisk Forum i Åbo/Turku

Den 12. og 13. august deltog jeg i Nordisk Forum. Deltagerne kom fra de nordiske lande og landene omkring Østersøen. Det vil sige, at der også var deltagere fra de baltiske lande Polen og Rusland.

Det er altid spændende at deltage i internationale konferencer og få mulighed for at udveksle erfaringer og visioner. På konferencen blev et bredt spekter af emner behandlet. Udover oplæg og paneldebatter var der en lang række workshops om fx barselsregler, voldtægter og konsekvenserne heraf, det kønsopdelte arbejdsmarked, prostitution og handel med kvinder, børn og pornografi, budgettering i et kønsperspektiv og kvinder i lokalpolitik.

Jeg vil benytte denne leder til at behandle to emner fra konferencen.

1) Den finske FN-ambassadør Marjatta Rasi talte i sit indlæg, om de ønsker der har været omkring afholdelse af en Kvindekongress i FN-regi. Marjatta Rasi var enig med de mange kloge kvinder, der gennem længere tid har advaret mod at åbne dokumenterne fra Beijing 1995. Platform for

Action og Beijing deklARATIONEN er bedre, end det man ville kunne opnå på en ny konference. Specielt vedtagelserne omkring kvinders reproduktive rettigheder er man bange for vil blive udsat for tilbageslag. Det er i hvert fald helt klart, at der er meget fra Beijing-aftalerne, der endnu mangler at blive implementeret.

2) Jeg deltog i en workshop om Handel med kvinder. Her gennemgik politiinspektør i Stockholm Cajsja Ojakangas en sag om russiske kvinder, der via Hviderusland og Litauen var havnet i et prostitutionshelvede i Stockholm og Oslo. Kvinderne havde blandt andet været udsat for meget grove voldtægter og psykiske krænkelser. Heldigvis er bagmændene i denne sag nu dømt. Men hvad med alle de andre udenlandske prostituerede kvinder, der arbejder under umenneskelige forhold? Det ville jo være dejligt, hvis vi kunne sige, at der ikke er kvinder, som er handlet til Danmark – men desværre forholder det sig ikke sådan. Vi vender det blinde øje og det døve øre til. Der er tale om ren og skær slavehandel – det kan vi ikke være bekendt. Hvor ville jeg dog håbe, at det kunne lykkes at få fokus på dette felt.

*Karen Hallberg
Landsforkvinde,
Dansk Kvindesamfund*